Matthaeus DELIUS — DE ARTE JOCANDI (2162 vers)

Le texte donné ici est celui de l'édition faite à Francfort en 1578, que nous avons collationnée avec celui de l'édition de 1754, chez Jean le Mair.

Il est à noter que cette oeuvre fut l'objet d'une longue préface de Philippe Melanchton :

CLARISSIMO VIRO MATTHAEO DELIO, RECTORI SCHOLÆ HAMBURGENsis, Philippus Melanthon S. D.

DE ARTE IOCANDI

LIBRI IIII. SCRIPTI CARMINE A MATTHEO DELIO HAMBURGENSE, MATTHAEI F.

DE ARTE JOCANDI, LIBER PRIMUS.

J_1

Si quis in hac artem non noverit urbe jocandi,
me legat, et lepidos discat amare jocos.
Arte palaestritis veniunt in corpora vires,
longaque non forti mittitur hasta manu.
Arte (quod ipsa prius vetuit natura creatrix)
currit in aequoreis picta carina vadis.
Haec nisi perpoliat rudis est natura, decusque
amittens, subito degenerare potest,
laude quidem dignos (quis enim neget) esse fatemur,
te quibus erudiit docta Minerva jocos.
Et quos ingenii felix tibi dictat acumen,
pectoraque Idaliis candidiora rosis.

Dispereant arti tribuentes omnia, qui non
naturae dotes nobilitate probant.
Sed quia quod vere sit ab omni parte beatum,
rebus in humanis credimus esse nihil.
Arte opus est illis etiam qui dote beati
naturae, ingenii dexteritate valent.
Adde, quod ut veterem non omnibus ire Corinthum
contigit et superas scandere posse domos.
Sic certe ingenii non omnibus omnia dona
contulit, aut cunctis aequa Minerva fuit,
ergone tentandum nihil est, mutanda voluntas,
et studii cura est abjicienda tui ?
Non ita, sed doctam facilemque ad quaelibet artem
consule, non minimum, qui valet arte, valet.
Hoc quoque ab arte petes, qua sit ratione jocandum,
quaque via incedas me duce certus eris.
Ferte pedem Charites, hic aspirate canenti,
vos eritis scripti pars quotacumque mei.
Convenit hoc vobis studium, salibusque jocisque
otia ludendis non inhonesta sequi.
Inde quod est ratio, quod regula certa jocandi
acceptum vobis quemque referre decet.
Vos dictate precor teneris praecepta Camenis,
quae passim ingenuo sint adhibenda joco.
Sic quoque vester honos nec inani gloria fuco,
crescet, et hoc aliquod nomen habebit opus.
Nunc bibulo nostram solvemus litore puppem.
Et dabimus rapidis flaccida vela Notis.
Principio geminos omnes abhibentur ad usus,
docta quibus Charitum est lingua probata, joci.
Est prior in toto positus sermone loquentis,
et bene si spectes latius ille patet.
Nam quoties aliquis tibi conveniendus amicus,
cui mens alloquio est dura movenda tuo,
et quoties placandus erit sermonibus aptis,
quem longa offensum reddidit ira tibi :
multum verba valent grato condita lepore,
his rigidos animos in tua vota trahes.
Tum quoties cenam conviva vocatus ad amplam
ridiculis verbis exhilarandus erit,
quid precor absque jocis (namque hoc te judice dicam)
laetitiae vobis cena peracta dabit ?
Multa quidem ridenda dabunt scurrilia dicta,
multa inhonesta dabunt, nulla faceta dabunt.
Sed placidae Musae convivia casta requirunt,
et studii cupidos non nisi honesta decent.
Ergo quibus possit salibus tua lingua probari,
ex hoc si cupias discere fonte potes.
Haec prior in sese, quem dixi, continet usus
haec prior utilitas inde petenda tibi est.
Alter inest scriptis, et eum sit rarior idem,
postremum in versu debet habere locum
sive aliquis noto cupiat dare scripta sodali,
ornamenta statim, quae cupit, inde capit.
Sive foras quisquam sit publica scripta daturus,
hinc addet scriptis docta parerga suis.

Scripta sed ingenio cujusvis apta parare,
non est cujusvis pectoris illud opus.
Non datur ad faciles cuivis percurrere Musas,
nec leve, Parnassi scandere posse domos.
Crebrior est usus, cum scribit amicus amico,
et mittit digitis verba notata suis.
Littera lecta placet, si tincta leporibus illa est,
et placet et pariter corda movere potest.
Haec ita, si numeres, duo sunt, quibus omnis inhaeret
de quo praecipiet nostra Thalia, jocus.
Qua ratione queas sermone facetus haberi,
haec nostro cursu prima terenda rota est.
Hic brevibus praecepta tibi vulgaria dictis,
sed tamen haudquaquam praetereunda dabo,
sunt imitanda prius doctorum exempla virorum,
qui lepidis salibus nocte dieque student.
Et quibus ingenium mite, atque leporibus aptum,
compositumque jocis docta Thalia dedit.
Istorum cupide tibi consuetudo tenenda est,
verbaque sunt animo cuncta notanda tuo.
Inde jocosa leges (nec enim confundere tutum est)
alterius (moneo) seria classis erunt.
Haec ubi sint retinenda, tibi non sponte patebunt
omnia, sunt oculis perspicienda tuis.
Dissimiles cantor discernit tempore voces,
et varios longa judicat arte sonos.
Pictor, ut in tabulis vitium cognoscere possit,
assequitur studii sedulitate sui.
Tu quoque si studii non illius ante pigebit,
quam decet, exiguo tempore doctus eris,
seria quaeque suo, joca quaelibet ordine pones,
nec te judicium fallet, ut ante, tuum
quae tamen ut firma tibi perstet opinio mente,
judicio vulgi ne moveare, cave,
abjicienda procul stolidi sententia vulgi,
cujus judiciis maximus error inest.
Scilicet hic dicet, studium quid inutile temptas,
quaeve supervacui meta laboris erit.
Disce quod ignoras, didicisse quod antea notum est,
propositum finem non habet iste labor.
Judicio poteris facili discernere verba,
verba vel a Pythio si qua profecta deo.
Talibus objectis, quae sunt sine pondere rerum,
dicere si contra, pauca sed apta velis.
Fallere, dic, animo, salibus si verba recepta,
aptaque colloquio quaelibet esse putas.
Proxima sunt mala verba bonis, obscaena facetis,
quam facile est causas error ut inde trahat ?
Haec refer, ac ipsum ne te tua culpa docentem
arguat, ut possit crimen abesse, vide.
Disce quibus verbis jocus haereat optimus, et quo
ordine sint istaec distribuenda tibi.
Nam tibi non una dici ratione tenendum est,
et non unius nominis esse jocos.
Est alius pulcher teneroque lepore probatus,
est alius turpi garrulitate levis.

Major in obscaeno est ubertas, copia major,
omniaque hic cornu liberiore fluunt.
Litora quot conchas, nitidum quot sidera caelum,
quot vagus in sese flumina pontus habet,
quot campus flores, tot sunt, quos crimine damnat
ars mea, ridiculi garrulitate joci.
Semper enim numero pugnant vitiosa, nec illis
ordo quidem certus, nec modus ullus adest.
Scilicet uberius vitiorum semina crescunt,
et variis florent pessima quaeque locis,
tu lepidos discerne jocos a turpibus, illos
quilibet e doctis, hos rude vulgus amat.
Nam sine judicio turpissima quaelibet illi
scommata, et inprimis garrula, lingua placet.
Laudibus hunc stolidi variis ad sidera tollunt,
pectore qui multum futilitatis habet.
Hunc audire juvat, juvat observare loquentem,
sic neque quod vitium est, laudis honore caret.
Et quis enim dubitat ? Laus est meliora probare,
omnibus at studio est deteriora sequi.
Haec animis hominum numquam quaesita recurrunt,
cultoremque suum fertilitate tenent.
Nam quis erit, quem non etiam fecere disertum,
facundus vitiis quilibet esse potest.
Scilicet obscaenus quae dicat multa jocator,
sponte fluens illi garrula lingua dabit.
Et varios risus facili ratione movebit,
aures obtundet garrulitate tuas.
Sed quodcumque movet risus sine pondere verbum
fallere, si lepidum credis id esse jocum,
singula ridemus morionis verba loquentis,
quis tamen haec pulchros dixerit esse jocos ?
Non est judicium, non sunt ea signa leporis,
nec tantum risus verba jocosa probat.
Suavis, et illa novem quae digna est gratia Musis,
symbolon est lepidi, qui valet arte, joci.
Hoc equidem nullis umquam est mutabile saeclis,
at solido semper firmius aere manet.
Cetera, quae certis non sunt jocularia signis
cognita, pro vario tempore nomen habent.
Nunc odium, nunc rusticitas, amor, impietasque,
symbola scurrilis sunt variata joci.
Unius haec generis sunt omnia, multa supersunt
quae non ingenio sunt patefacta meo.
Omnia non possum brevibus perstringere verbis,
nec tantum numerum nostra tabella capit.
Nam memorem vel qua deceant ratione lepores,
fama quibus laedi non inhonesta solet.
Hos aliqui pulchra specie ad convicia torquent,
atque sibi lingua liberiore placent.
Hos quoque scurriles dices, in eoque locabis
ordine, qui doctis non imitandus erit.
Quid moror in parvis, vitium in majoribus haeret,
fecundum vitium quodlibet esse solet.
Est jocus, in totum quem plenum Colchidos herbae,
ex re sarcasmum Graecia docta vocat.

Ille odiis flagrat, fellisque exspirat odores,
   et variis varia condicione nocet.
Hoc alii taxant alios, et crimina multis
   objiciunt, Momum nec dubitanter agunt.
Hoc quoque salvificum cupiens eludere Christum,
   utitur obscaeni turba profana gregis.
Hunc, Epicurei chorus ordinis, atque Tyranni,
   et qui Plutonis castra sequuntur, amant.
Impia talis erant damnati verba latronis,
   verba quibus Christus ludificatus homo est.
Turba Papistarum studiose imitatur eundem,
   erudiit mentem quilibet inde suam.
Nil nisi de Christo jocularia verba loquuntur,
   quotquot adhuc Papam numinis instar habent.
Et tamen argutos juvat appellare lepores,
   sic speciem quamdam nobilitatis habent.
Scilicet et titulis vitium, et virtutis honore
   gaudet, et eximiae nomina laudis amat.
Atque ita quod non est, falso contendit haberi,
   hei mihi virtuti res ea saepe nocet.
Nam sic decipitur specie mens ipsa decori,
   quod decus interdum non leve fucus habet,
tam mala sunt vicina bonis. Sic saepe putantur
   optima, quae nullo tempore labe carent.
Nam quoties violis vicina urtica reperta est,
   pro nitidis quoties carpitur illa rosis.
Sic quoque virtutem vitium comitatur, et illa
   virtuti nimium proximitate nocet.
Hic equidem, pulchro ne decipiare colore,
   esse oculo plus quam te vigilante decet.
Non ea te fallant quae sunt speciosa, nec umquam
   decipiat mentem blanda loquela tuam.
Nec moveat, quod saepe jocis scurrilibus illis,
   applaudit variis turba inhonesta modis.
Obscaenos obscaena decent, sua quemque voluptas
   ducit, et immemorem non sinit esse sui.
Res probat artificem. Sic rem probat auctor, et illa
   si valet, artificem posse valere puta.
Nulla bonos arbor poterit producere fructus,
   si mala, sed fructu quae valet, illa valet.
Ergo sales odio plenos vitare memento,
   talis et auctores non imitere joci.
Dixerit hic aliquis, si non imitanda, quid ergo
   tradis, an hic forsan perdere verba leve est ?
Desine mirari vitiis fit cognita virtus,
   fitque per oppositum notior illa suum.
Sic ubi cognoris vitium, quod in arte jocandi
   additur, a falsa turpibus arte viris,
parte fere media teneri praecepta leporis,
   et quae sunt prima parte tenenda, tenes,
strictius illa licet potuissent omnia tradi,
   totaque praescribi res breviore modo.
Nam quibus utendum sit ei, cui Musa placebit,
   haec praecepta damus, non peregrina damus.
Doctus apud doctum juvenis sic esse facetus
   posset, et ingenio ludere digna suo.

Sed tamen, ut numquam ratio haec mutetur, et ordo,
credere quod fieri possit, inane puto.
Cum rudibus, cum non doctis quandoque jocandum est,
hinc etiam laudem forte aliquando feres.
Casus in eventu tamen est, ita rarius illud
te facere, et magis hic abstinuisse velim,
aut aptare jocos istorum moribus omnes,
sive inhonesta illis sive faceta placent.
Jam quid agis ? Dicas, prorsus contraria dicis,
incipit in verbis maxima pugna tuis.
Obscaenos vitare jocos, inhonestaque verba,
nunc obscaena tamen rursum imitanda doces,
atque tuam prodis mutatis versibus artem,
cur non quod coepit Musa tuetur opus ?
Non ita sed falso juvenis me crimine damnas,
consilii ratio non fuit illa mei.
Trado ego, post etiam tradam praecepta jocandi,
a vitiis carmen debet abesse meum.
Qui ludit quoscumque sales, dulcesque lepores,
recte agit, et rectis ambulat ille viis.
Non tamen hoc vitium est aliquando levissima verba
dicere, sed vitium est si mala verba probes.
Quis vocet audacem ? Qui verba audacia profert,
quis bellatorem ? Qui fera bella canit.
Quis timidum ? Subiti qui dicit verba timoris,
quis, stolidum siquis nominet, inde vocet ?
Semper scurrilem, scurrilem nomine dicas,
qui levis est semper, dicitur ille levis.
Obscaenos, stolidos, turpes, vanosque lepores,
omnibus in rebus qui probat, ille probat.
Carmine te nostro satis haec didicisse putamus,
et non est magnus discere posse labor.
Sponte patet cuivis ratio vitiosa jocandi,
et non obscuras res habet ista notas.
Judicio est facili vitium cognoscere cunctis,
qui cupit ad vitium currere, lata via est,
sed non sponte patent quae sunt bona, et absque labore,
nam virtus magno parva labore venit.
Et quaecumque valent, quae sunt pulcherrima in orbe,
difficiles aditus semper habere solent.
Quos, quia docta potest faciles tibi reddere Musa,
Musa animo semper sit veneranda tuo.
Disce bonas artes, mitescunt pectora ab illis,
artibus ingenuus quilibet esse potest.
His aditus patet ad nostram quam tradimus artem,
his tibi nota via est, his tibi plana via est.
Nec poteris docte certa ratione jocari,
si forte illorum destituaris ope.
Nam qui non doctas animum excoluere per artes,
illi Cecropios non didicere sales.
Non didicere quidem, certum est, nec discere possunt,
quamvis nonnumquam se didicisse putant.
Et licet interdum verbis ridenda loquantur,
nusquam est, si spectes singula, mica salis.
Turpibus involvunt dictis quaecumque loquuntur,
atque jocos sola garrulitate probant.

His ego si cupiam certas praescribere leges,
jure equidem cerebri dicar habere parum.
Quod prodest porcis nitidas ostendere gemmas,
quod cumulare novis fluctibus Albis aquas :
hoc ipsum prodest illis praecepta jocandi
tradere, qui sanctas non coluere Deas.
Perpetuo salibus placeant sibi turpibus illi,
et levibus stulta garrulitate jocis.
De quibus ut vitium certo cognoscere possis
diximus, et ratio jam patet illa tibi,
nunc ea quae placidas deceant jocularia Musas,
dicam ex propositi condicione mei.
Scilicet argutis in vocibus optima laus est,
verbaque nonnullis ingeniosa placent.
Salsaque delectant, sunt insperata movendo
pectore, si videas, omnibus apta jocis.
Saepe suis ornata modis : quae dicta loquendo
finguntur, varia condicione valent.
De quibus haec monuit tantum mea Musa legentem,
pauca ea sufficiant, et monuisse sat est.
Haec tibi sunt longum potius discenda per usum,
disce per exemplum sponte disertus eris,
disce tamen magno non dediscenda labore,
disce sed a doctis tu quoque doctus eris.
Quae perfecta putes, exemplis fidere tutum est,
optima quaeque prius sunt imitanda tibi.
Siquis erit forsan nulla ratione facetus,
qua melius fugias arte docendus eris.
Saepe refer tecum quam sit scurrile locutus,
et pone ante oculos singula verba tuos.
Illud, et illud habet vitii, multa impia dixit,
multa supercilio non patienda gravi.
Nil habet eximium, nulla est ex parte facetus,
non levitate animus non feritate caret.
Haec refer, hinc illum caute vitare memento,
hinc odio dignum quolibet esse puta.
Non mirere hominem, non commoda verba loquentis,
tu mihi (dic) certe non imitandus eris.
Nec te decipiat, species non fallat honesti,
quique aliquando decus non leve fucus habet.
Scilicet ut sapiens videatur et optimus ille
efficit, in totum qui ratione caret.
Ex stupido placidum regem facit ille bubulco,
femina quae certo est, virgo sit ille facit.
Denique Taenarius num decipit omnia fucus,
fallere quem quaeso non color ille potest ?
Tu tibi fac constes, multum constantia prodest,
omnibus a vitiis hac duce tutus eris.
Sive aliquis tibi laudarit, quem laude putabis
indignum, et dicet : "Fac imitere virum".
Firma tibi stet non dubia sententia mente,
persuasus verbis ne capiare, vide.
Sive aliquis forte immerito reprehenderit illum,
quem veris dignum laudibus esse scias.
Laudibus est dignus, perstet sententia firma,
et fac ne cedant verba aliena tuis.

Sic neque quae splendent peregrino tincta colore,
nec mentem fallat res speciosa tuam.
Haec ubi cognoris, nec enim cognosse pudebit,
quid salibus possis experiare licet.
Experimenta docent, et cuncta per illa probantur,
ante oculos semper stant manifesta tuos.
Fallere non possunt, sed demonstrata relinquunt
singula judicio quaeque notanda tuo.
Ac velut aurifaber fulvum probat ignibus aurum,
imponens calidis frusta cremenda focis.
Sic quascumque artes certo experientia signo,
has probat esse bonas, has probat esse malas.
Tu quoque quid possis, quid desit in arte jocandi,
scilicet experiens omnia, certus eris.
Addiscenda quidem praebebit plurima tempus,
emendanda tibi quaelibet hora dabit.
Quotidie melior ratio tibi sponte patebit,
et studio accedet pars quotacumque tuo.
Mutua namque dies docet, et se corrigit ultro,
ipsius illa etiam docta magistra sua est.
Jamque ubi ridiculis fortasse jocabere dictis,
et soriis dices verba faceta tuis :
praecipue est pulchri ratio tibi habenda decori,
semper honestatis te meminisse decet.
Semper honestatis, semper meminisse decori
dicere sive velis seria, sive jocos.
Nam licet haec forsan possint contraria dici,
neutrum sermoni debet abesse tuo.
Haec conjuncta placent, et tu conjungere noris,
delectant lepidis seria mixta jocis.
Qui gravis est semper, nimio qui laudis honore
ponderat extollens seria, crimen habet.
Sic vitium est, salibus nimis indulgere jocisque,
nec nisi perpetuo verba jocosa loqui.
Non decet haec teneras effusa licentia Musas,
contemptum studii res habet illa tui.
Seria contineant (sed si permittat honestum)
addita, ceu passim sparsa, parerga jocis.
Non alios carpant, sed sint sine morsibus illi,
non habeant odii semina tecta tui.
Temporibus varient, varient ratione locorum,
hic ego te fieri Protea posse velim,
si tibi cum laetis, si cum lugente jocandum est,
non uno fieri debet utrumque modo.
Namque ea sollicito quae sunt astricta dolore
pectora, Cecropiis sunt inimica jocis.
Scilicet haec ratio pugnantia fecit, utrumque
in rebus proprium jussit habere locum.
Ergo simultates, odium, nec rarius iram,
nata ex Cecropiis vidimus esse jocis.
Sicut et herba etiam, si quis bene nesciat uti,
saepe eadem prodest, saepe eademque nocet.
Dic mihi cum salibus quae convenientia luctus ?
Conveniat rapidis sic quoque ovile lupis.
Crede mihi, nam certa fides, res ipsa probata est,
maerorem ex salibus crescere posse tuis.

Nempe aliquis justum qui perfert corde dolorem,
ludibrio forsan se putet esse tibi.
Et sive illa tuae durae sententia mentis,
sive loco forsan suspicionis erit.
Te tamen invisum post illud semper habebit,
et capiti optabit tristia multa tuo.
Haec vitare decet mala ne moveatur ad iram.
Aut te tale aliquod crimen habere putet.
Ergo jocis, ubi tristis adest, vel parcius uti
vel potius risus continuisse decet.
Si tamen est illi mitis natura, nec illam
urit adhuc ardens asperitate dolor :
proderit ad curas animi luctumque fugandum,
ingenuos illi parce adhibere sales.
Sin minus et verbis acrem lenire dolorem
non licet, in primis abstinuisse velim.
Talia quae praesens et tempus et hora monebit,
consilium est caute velle notare meum.
Scilicet haec varie varias mutantur in horas
et retinent miras dissimilesque vices
non status est idem rerum, neque semper in una
quaelibet, aut simili condicione manent.
Omnia dependent tenui mortalia filo,
perpetuo nulli sors satis aequa manet.
Gaudia non semper, non semper verna manebunt
tempora, post paucos nubila facta dies.
Nunc tibi tristitiam vario ex discrimine rerum,
nunc aliud tempus gaudia multa dabit.
Nunc aliud dabit officium, variosque labores,
nunc aliud rursum quod mediteris opus.
His aptanda tua est ratio diversa jocandi,
flectenda in multos et varianda modos.
Nec decet in causis ulla ratione jocari
consiliisque hominum, quae grave pondus habent.
Hic potior gravitas, magis his sapientia rebus
convenit, hic risum te cohibere decet.
Sacra Deo quicumque facit, meminisse jocorum
si velit a laeso numine crimen habet.
Haec moneo exemplis tantum, sescenta supersunt,
quae jam sunt versu praetereunda meo.
Nam mihi si voces atque ora sonantia centum,
si vel mille queat lingua referre sonos :
omnia non possem versu pertexere nostro,
nec sterilis tantum Musa subiret onus.
Sic variat tempus, sic omnia tempore cedunt,
sic etiam moneo tempore cuncta notes.
Nec locus est idem, terra non semper in unas
vivitur, hoc etenim vivere turpe putant.
Te non perpetuo credas sine crimine magno
posse domi ad patrios delituisse focos,
Sisyphides fama celebris non esset Ulysses,
nec tam clara viris insula Graia foret :
si non tot populos, quondam vidisset et urbes,
errans in vasto tempora longa mari.
Si non Alcides passim tot monstra necasset,
forte suo minime notior esset avo.

Ergo tot exemplis motus, si invisere temptes
diversis forsan dissita regna plagis :
nosse hominum mores, vitam, studiumque fidemque,
nosse quibus facile mens capienda modis.
Ex studiis adverte animos, signisque loquendi,
ex verbis etiam signa aliquando petes.
Inde tuos optare jocos, aptare lepores
noris, et ingenium fingere posse tuum.
Si fueris Romae, consuescas moribus urbis,
saepe animum tibi sunt jura datura novum.
Et quascumque alias venies peregrinus in oras,
una eadem maneat regula firma tibi.
Proderit et, qualis persona sit ipsa, videre,
dicere cui deceat verba jocosa viro.
Disce quibus juvenes salibus capiantur, et illi
tempore quos canos longa senecta facit,
disce quid edoctis placeat cognoscere dignum.
Disce quibus salibus mens erit apta capi.
Denique quid placeat semper servato, nec umquam
omnia quae debes te didicisse puta.
Quae deceat regem vestis, quae forma potentem,
usu perpetuo pictor, et arte tenet :
cuique suos homini novit tribuisse colores,
non similes vestes Croesus et Irus habent :
sic quoscumque jocos quaevis persona requirat,
haec sunt ingenio praemeditanda tuo :
nunc tibi cum noto, nunc hospite saepe jocandum.
Crede mihi simili non ubicumque modo.
Quoslibet ille sales laudat, licet auctor eorum
si quid inest vitii dissimulare cupit.
Hic licet interdum patulas tibi praebeat aures
et dicat, lepidus certe erat ille jocus :
non tamen his satis est tutum confidere verbis
haec levitas nullo fine probata fuit.
Verba quid esse putas stolidae nisi murmura linguae,
vocalemque hominis qui venit ore sonum ?
Verba nitore suo fallunt hominesque deosque,
et non sunt uno suscipienda modo.
Haec feriunt patulas concinnis vocibus aures,
et rapiunt animos ad sua jussa leves :
non ea te fallant subito, quia fallere possunt,
de fuco tali verba priora nota.
Si peregrinus adest, debet pudibundus et aptus,
conveniensque hominis moribus esse jocus,
non levis aut petulans non ullis vocibus audax,
qualis saepe animo liberiore venit.
Quam potes in melius totam deflecte loquelam,
judicium discas fallere posse tuum,
si rudis est, ruditas non sit tibi causa jocandi,
si timidus, non sit turgidus inde jocus :
sed moneo, si quis fuerit peregrinus, an idem
ingenua cultus sit quoque ab arte, vide :
si fuerit, certa poteris ratione jocari,
ac velut ad socios verba jocosa loqui,
namque hominum prodest tibi conciliare favorem.
Sic natura homines conciliare docet.

Sin minus, abstineas, et sit tibi magna jocari
religio, sapiens inde putandus eris.
Nam cui non doctas mens est exculta per artes,
hunc merito rabidam dixeris esse feram ;
ille jocos, ut contemnit, sic omnia dicta
perdis, et in verbo est gratia nulla tuo :
non illi praecepta damus, rudiore Minerva
non nostris numeris erudiendus erit.
Cui placet, et cordi est nativus splendor honesti,
me legat, et lecto carmine doctus erit.
Nec sibi, quod leviora canam, quasi vana putentur,
praeceptis credas non opus esse meis :
parva quidem, et tenui de stirpe profecta fatemur,
illa fuere prius praecipienda mihi.
Tu quia parva etiam discendi tempore prosunt,
esse aliquid saltem carmina nostra puta.
Judicioque tuo licet haec leviora putentur,
forte tamen fructus non nihil inde feres.
Tempus erit, certe quo te meminisse juvabit,
et dices, haec me non didicisse pudet.
Numquid ab exiguis bene si cumuletur in unum,
magna etiam additio quotidiana facit ?
Quod si nostra minus, quae dico, valere putabis,
inque animo nequeunt pondus habere tuo :
quando cupis parvis summa affectare relictis,
Icarii casus te meminisse decet.
Sic tenues forsan non aspernabere Musas,
et quae de fundo paupere dona damus.
Fallor ? An ista tuam subit hic persuasio mentem,
omnibus ut primum parva tenenda putes ?
Certe equidem non vana tuae est sententia menti,
scilicet expertus quae facis, illa facis.
Nunc nostrae pars una viae, pars prima peracta est,
hic teneat thalamum nostra Thalia suum.

DE ARTE JOCANDI, LIBER SECUNDUS.

J_2 Rursus ades nostro jam, non invita, labori
carminis Euphrosyne pars quotacumque mei,
nunc magis audaci temptabimus aequora cursu,
ibit et in mediis nostra carina vadis,
perge etiam juvenis veloci insistere remo,
et nihil obstabit quod remoretur iter.
Non te paeniteat studii, pudeatve laboris,
disce animum studio vincere posse tuum.
Doctorum studii nullum pudet ante virorum,
ultima quam summum finiat hora diem.
Est illi didicisse animus cum plurima norit,
cur ita ? Quod semper discere possit habet.
Et te paeniteat ? Cui flos tener ille juventae

floret, et est nulla barba resecta manu ?
Si sapis, adpropera, coeptoque insiste labori,
crede mihi ex illo commoda multa feres,
nec quia prima tenes et parva elementa jocandi,
omnia perfecte te didicisse putes,
umbra tibi visae est, et non nisi imago leporis,
sed quae digna tamen cognitione fuit.
Nunc tibi quaerendi fontes, animoque notandi,
crede mihi dulces inde bibuntur aquae.
Nulla suis sine principiis, sine origine certa est
cognita, nec causis res caret ulla suis.
Quas bene qui potuit propriis cognoscere signis,
judicio felix dicitur ille meo.
Haec quoque proveniunt de fontibus omnia certis
quae tibi jam lector nostra Thalia dabit,
sunt ea limitibus certis inclusa modisque,
in quibus et fines contineantur habent,
quos ultra et citra, numquam consistere possunt,
his etenim lepidi stantque caduntque joci.
Sunt gemini fontes, duplex et origo leporum,
omnes stant duplici condicione sales,
scilicet aut rebus varie nascuntur ab ipsis,
aut bene fingendi nominis arte valent,
omnibus his uti varia ratione licebit,
sed tamen unius maximus usus erit,
saepe quidem poteris de te permulta jocari.
De rebus dicens multa faceta tuis.
Hic tibi cum pulchre tu sis tibi cognitus ipsi,
praeceptis statuo non opus esse meis.
Nam vitae fortuna tuae, studiumque laborque,
quae dicas quovis tempore, multa dabunt,
id moneo tantum, de te quaecumque loqueris,
orna simplicibus singula verba jocis,
ne (quod jam multi faciunt) videare jocando
egregias laudes attribuisse tibi,
quin etiam de te parce decet ipse joceris,
inque tuo semper nomine parcus eris,
et si non rerum sit mentio facta tuarum,
te quoque posse velim non meminisse tui.
Quod si forte aliquis dubitans tua nomina quaerit,
fortunaeque velit certior esse tuae,
quaerenti placide verbis occurre facetis,
ut tamen his verbis certior esse queat,
omnia sic dicas, ne sis contemptior ulli,
neve aliis multo dignior esse velis,
scilicet hic laus est, posse inter utrumque manere.
Quod medium est, numquam non solet esse bonum.
Tu quoque perpetuo medium tenuisse studebis,
sic poterit salibus crimen abesse tuis,
sic poterit numquam de te sine laude jocari,
sic poteris lepidis nomen habere jocis.
Verum ubi propones alios tibi, de quibus ausis,
cum placet, interdum verba jocosa loqui,
longe aliis te posse opus est rationibus uti,
hic via nunc alia est aggredienda tibi,
multa quidem sunt de multis jocularia dicta,

deque alio quivis dicere multa potest.
Sed quam difficile est summam virtutis ad arcem,
quam grave in aethereas scandere posse domos.
Tam minime hic facile est, odium vitare jocanti,
et salibus nulli displicuisse tuis,
hoc opus, hic labor est, certas praescribere leges,
non capit incertos nostra tabella modos.
Mille hominum species, animorum mira voluntas,
quotque homines, totidem pectora semper erunt.
Quis dabit exiguo praecepta inclusa libello ?
Ut nihil hic sese praeteriisse putet ?
Vix ea praestiterint Musae, vix augur Apollo,
vix tu carminibus Naso poeta tuis,
quo magis agnoscens, quam sit mihi curta supellex,
impar opus fateor viribus esse meis.
Cur igitur (dices) temptas praecepta jocandi
scribere ? Tam vanum quid meditaris opus.
Desine non equidem nostra est haec culpa, nec artis,
nec mea (quod dicis) carmina crimen habet,
humanae in culpa est dubiae inconstantia mentis.
Quae non ut debet constat ubique sibi.
Ille jocos de se fictos probat, ille superbe
culpat, et in pejus singula verba rapit.
Quae quia mutari nequeunt, damnabimus artem ?
Dicemusque omnes crimen habere jocos ?
Non ita, nec visum est illis, quibus ordine certo,
hanc artem primum cura docere fuit,
quos quia nos sequimur, quia non pudet esse secutos,
jam dabimus leges, hic quoque ut ante, tibi.
Primo igitur, de quo possis, liceatque jocari,
perspice, delectus semper habendus erit.
Elige non falsos quibus es conjunctus amicos,
semper ab ignotis abstinuisse velis,
si tamen ignotus lepida te voce lacessat,
ne timido credat pectore, redde vicem.
Parque pari referens, dicas quod mordeat ipsum,
hoc licet, hoc etiam res aliquando jubet.
Interdum siluisse decet, nocet esse jocatum,
parque pari minime, velle referre decet.
Nempe ubi praepollens aliquis virtute, potensque
ingenua de te luserit arte sales,
namque animi indicium est agrestis, ad omnia dicta,
mutua et ad lepidos verba referre jocos.
Tu concede aliquid majoribus, artis id ipsum est,
et bene quae nosti dissimulare queas,
verum apud aequales aequalibus utere verbis,
cuique jocis licet hic reddere posse jocos.
Sed tamen invidiae morsus rabidissimus absit,
omnibus in dictis semper apertus eris,
quae dicis joca, simplicibus dic omnia verbis,
ne quisquam credat praemeditata loqui.
Cur ita ? Ne forsan videare instructus ad illud,
ut peteres audax scommate quemque tuo.
Sic inimicitiae facili ratione parantur,
inde simultates, iraque longa venit,
saepe alios lauda, poteris laudare jocando,

crede mihi multum laus sua cuique placet.
Absentes numquam socios reprehende jocando,
hic moneo semper parcior esse velis.
Quid multis ? Genus hoc totum brevitate probandum est,
nulla hic ubertas, copia nulla placet.
Si vis liberius, neque non cum laude jocari,
elige res medias, sponte disertus eris,
multa potes lepidis generatim dicere verbis,
communes facile est ludere posse sales,
ut neque respiciant ullo tua nomina verbo,
atque ideo de te non videare loqui,
nec tamen ex aliis sumpti sorte esse putentur
deque aliis igitur non videare loqui,
haec duo te jubeo vitiosa extrema notare,
quae sunt in lepidis parte ab utraque jocis,
est aliud, dum scurrilem declinat ad artem,
et vagus exsistens diffluit inde jocus,
est aliud, vinclis nimium cum stringitur artis.
Ut nullas vires possit habere lepos,
hoc opus hic labor est, medium tenvisse jocanti,
difficile, excessus posse notare duos.
Nam facile in vitium possunt transire lepores,
et facile est metam transiliisse tibi,
sunt exempla domi, sunt et foris, obvia passim,
sive aliquis dicat seria, sive jocos,
est labor, est studium, virtus, fortuna, voluptas,
milia sunt quae non nostra tabella capit.
De Veneris studio numquid permulta jocantur ?
In sua vulnificus quos juga traxit amor ?
Et tamen hoc ipso meretricia verba loquuntur.
Omnia lascivis sunt ibi plena jocis.
Illa equidem non est ratio laudata jocandi,
nec meruit salibus nomen habere meis.
Cur ita ? Nam late nimis extra saepta vagatur,
nec se limitibus continet illa suis.
Vincula solvuntur nimium laxata jocandi,
et salibus parvis magna fenestra patet.
Sic ubi, in angustos nimium concludere fines
coeperis, ingenuum qui valet arte jocum,
desinit esse jocus, neque jam delectat, et illis
quas ita designat, gratia rebus abest.
Res patet exemplis, toto est notissima caelo,
haec bene res animo est notificanda tuo.
Si merita cupiens virtutem extollere laude,
virtutem summum dixeris esse bonum.
Dixeris egregie, nec habebis pauca sophorum
quae sunt judicio congrua scripta tuo.
Sed tamen hic nullus lepor est, et nulla venustas,
nemo potest tali laetus abire joco.
Quandoquidem, nimis angustus quia ponitur illi
terminus, ut fuerat desinit esse jocus.
Verum equidem melius tangentem sidera montem
finxeris, et silvas quae remorentur iter,
finxeris in celsa virtutem rupe sedere,
indutam palla versicolore Deam.
Atque subinde alios homines ascendere ad illam

conari, media sed remanere viae.
Audiat haec aliquis, perrumpet pectora risu,
ingenii laudans flumina magna tui.
Talia multa dabit variarum occasio rerum,
quae valet in lepidis non minus arte jocis.
Cum licet, hanc serva, numquam observasse pigebit,
ut facile placeas omnibus, illa dabit.
Namque modis quia delectat variatio miris,
atque oculos hominum res variata capit.
Haec dabit aestivis depictum floribus hortum,
ex qua decerpas dulcia multa tibi.
Scilicet ingenua deductos arte lepores
et multa dignos nobilitate jocos,
nunc tibi de Musis nunc de Virtutis amore,
deque aliis rebus verba jocosa dabit.
Sed quoniam varie varias mutatur in horas,
nec semper constans una eademque manet
forsitan eveniet, facile ut labare jocando,
et subito in varios diripiare modos,
si quoscumque jocos veniens occasio praebet,
intempestiva garrulitate probes
ut bene et arte sales omnes distinguere possis,
sunt ea quae dicam pauca tenenda tibi,
fallitur ingenuo quicumque ita sensit, ut aptam
materiam salibus quamlibet esse putet.
Omnia quae duris designant tristia verbis,
omnia quae dici seria dicta solent,
haec lepidis prorsus salibus contraria dices
commodus et pulcher non erit inde jocus.
Quo magis observes quae tempus et hora requirat,
atque ea praecipue commoditate probes.
Ingenium cujusque notes et pectora noris,
nosse quidem semper proderit illa tibi.
O quantum est novisse, hominum quid pectoris intus,
vim certe, ut placeas omnibus, istud habet,
ergo ubi cognoris mores, studiumque fidemque,
(nam prius haudquaquam luseris arte sales)
inde jocos et verba jocis affingere noris,
conveniant rebus verba jocosa suis,
de Veneris puero jocus est jucundus amanti,
non illi multum bellica Diva placet.
Sic Helenae laudes Paridi, dictumque placebant,
ah pereant per quos femina crimen habet.
Sic jucundus erat jocus hic, et amabilis illi,
bella gerant alii, tu, Pari, semper ama.
Non sonus, aut pulchrum deceat quae cantio Phoebum,
musica non illi dulcior ulla fuit.
Musa poetarum jocus est, namque omnia vates,
quae sunt de claris vatibus orta juvant.
Fabula ficta placet, sunt omnia grata poetis,
quae joca de Musis commemorare potes.
Ergo ubi Phoebeo cum vate jocabere vates,
dicere multa licet, fingere multa licet.
Finge vel Aonidum montem, vel pulchra sororum
nomina, finge aliud, sponte disertus eris,
nablia finge (licet) citharas, chelesque sonantes,

fictio (crede mihi) plena leporis erit.
Sidera convexi vaga qui scrutantur Olympi,
his solet ex stellis gratior esse locus.
Hic Caper, hic Pisces, Gemini, Leo, Cancer et Ursus
ficta locum salibus materiemque dabunt,
quid, quos ipsa sales etiam convivia praebent
enumerem ? Numero cedet arena meo.
Et fora conveniunt, et res sunt apta jocanti,
saepe est in medio fabula dicta foro.
Judicibus duris nunc mens flectenda lepore est,
jamque favor populi conciliandus erit.
Tam Consul, Judexque gravis, laetusque Senatus
mitescet salibus, quam fera turba, tuis.
Fabula ficta placet communiter omnibus illis
duritie qui non ferrea corda gerunt,
namque animos hominum recreat, curasque resolvit,
et paucis salibus seria magna tegit,
vidimus hac juvenes laetari pectore multos,
hic hilares olim vidimus esse senes,
hic Phrygiae doctum scriptorem imitare fabellae
fac, sit ut ille joci pars quotacumque tui.
Ille venustatis semper, blandique leporis,
pulcher figmenti doctor et auctor erit,
ille quidem pavidis maestissima pectora curis.
Liberat, ex illo fonte disertus eris.
Hinc, apud unanimes si convivator amicos
adsis, haud dubites verba jocosa loqui.
Ac ubi de lepidis rebus narratio coepta est,
si jucunda aliis commemorare velis,
omnia perspicue ut narres, sub imagine quadam,
effigies verbis est adhibenda tuis,
adde notas, signa adde rei, memorandaque multa,
adde notam certi temporis, adde locum.
Junge hominis mores ridicula verba locuti,
et subeant animum milia multa tuum.
Adde rei flores, et persuadentia verba,
ut nisi quod verum est nil videare loqui.
Non tamen ut mimus quidam videaris et actor,
corpore vel manibus gesticulator eris.
Non agis, at narras, narrantis munere fungi
talibus in rebus te meminisse decet,
est opus hic potius cultae tibi dote Minervae,
qua prohibente male quae facis, illa facis.
Narranti vultus non durus et horridus adsit,
nunc vacuum rugis tristibus esse decet.
Namque decens facilem commendat gratia vultum,
et magis interdum quam jocus ipse placet.
Quis dubitat ? Quos ille jocos quae fronte lepores
dicet, cui facies Stoica, torva, ferox ?
Qualibus ille oculis narrabit et ore fabellam ?
Denique digna joco qua ratione dabit ?
Scilicet ornatum vultus ibi detrahit omnem,
omnia dicendo prodigiosa facit.
Ut bene Thersites norit praecepta jocandi,
ac sciat ex illis multa faceta loqui.
Si tamen incipiet vultu nova verba sereno,

turbabit dictis pectora laeta suis.
Denique si loquitur, semper monstrosa loquetur,
verbaque certe ipso paene timenda sono.
Causa erit in taetro distortus corpore vultus,
causa erit indignis lingua tremenda modis
tanta creatricis, vulgata potentia, regnans
naturae, lepidum sola gubernat opus.
Illa homines ut displiceant hominique probentur,
illa alios aliis posse placere dedit,
illa dat ingenium, formam, decus atque lepores,
illa dedit vitae munere posse frui.
Est aliquid studium, laudatur carmine vatum
artifices doctos quos facit, usus, habens.
Hunc quoque naturae forsan conferre licebit.
Illa tamen multo est nobilitate prior.
Donaque naturae nullo vincuntur ab usu,
nam divina homini, quae dedit, illa dedit.
Nota quidem res est, sed non indigna probari,
et cur non etiam nota probare licet ?
Cui dedit ingenium studiis natura paratum,
illi qua dederit condicione, vide.
Non habeat tantum, sed quaelibet ardua temptans
in studio, ingenii vi superare queat.
Haec illi (quia sunt etiam) leviora videntur
quam stolidae linguae garrula lingua loqui.
Sic aliquos vidi non praemeditata loquendo
ingenuis verbis multa faceta loqui.
Causa erat eximia naturae dote juvari,
causa erat ingenium tendere posse suum.
Non ea contingunt praestantia dona cuivis
o quam naturae est rarius illud opus.
Sive tamen magna ingenii te dote beavit,
sive tibi pectus vix mediocre dedit.
Haec animo subeant, non omnia possumus omnes,
nec dubites semper multa deesse tibi,
utere natura, praestantibus utere donis,
nullus id infandum credidit esse nefas.
Dic alias tamen esse aliquid, dic posse volentes
omnia, nec studio nil tribuisse velis.
Illa adeo numquam subeat persuasio mentem,
omnibus ingeniis acrius esse tuum,
vix sibi in humanis constat mens optima rebus,
sensibus interdum fallitur illa suis.
Saepe quis ingenium sibi finxerat esse jocosum
qui tamen in salibus prorsus ineptus erat.
Atque ita dum valde lepidus contendit haberi,
quam cupit, esse minus nil tamen esse potest,
et quia se credit multum praestare jocando,
errore insulsus fit magis iste suo.
Quo magis, o juvenis, ne talis opinio fallat,
neu tali sensu decipiare, cave,
nec tantum, ingenium si non est dotibus amplum,
te pudeat vitae paeniteatque tuae,
crede mihi, in centum vix est mortalibus unus,
qui flecti ad lepidos non queat arte jocos,
arte feras, rabidos ursos, aprosque domamus,

ars homini in studiis omnia posse dedit.
Omnia vincuntur studio, ceduntque labori,
perfectumque facit quod labor urget opus.
Ergo jocos lepidosque sales evince volendo,
naturae studio damna repende tuae.
Ingeniumque decet mediocre, impendere curam,
ut studio superes, sic quoque magnus eris,
quandoquidem non forma decus modo corporis addit,
ars etiam claros ingeniosa facit,
auctor et inceptor Phrygiae scriptorque fabellae,
corpore deformis, pectore clarus erat.
Ut careat forma, nihilominus arte probatur,
et certe multum, qui valet arte, valet.
Nota cano, sed nota etiam didicisse juvabit,
forsitan et laudis non nihil inde feres,
hactenus ex rebus qua sit ratione jocandum
imparibus docuit nostra Thalia modis,
quae bene si noris, neque enim novisse pigebit,
ingenii vires experiare tui,
nec nostris contentus eris, majora requires,
ut facile invenias jam tibi plana via est.
Utere carminibus certo velut indice nostris,
sic instar statuae Mercurialis erunt,
quot caelum stellas, quot habet mare flumina et undas,
quot numquam domitas silva Bohema feras,
tot (mihi crede) dabit dulces res ipsa lepores,
ante oculos venient commoda et apta tuos.
Sive petis juvenem, cum quo ratione joceris,
mille jocos aetas laetior illa dabit.
Quoque valent studio, multum jocus inde placebit,
inde etiam noris ludere posse sales,
seu te forte juvat, vetulis quae convenit aetas
et cupis annosos exhilarare senes,
sponte tibi obvenient tardae placitura senectae
plurima, quae varium tempus et hora dabit.
Plurima dicentem quoque praesens causa monebit,
praesentis memorem temporis esse decet.
Haec memori si pauca animo praecepta tenebis,
acceptus salibus cuilibet esse potes.
Si modo res curae est, ut convenientia spectes,
quae bene conveniunt, omnibus illa placent.
Quam tibi praecipue decet hic impendere curam
namque joci ex rebus crebrior usus erit.
Quandoquidem bene praevisam rem verba sequuntur,
ponenda in verbis ultima cura tibi est.
Est tamen et varie nihilominus ille probatus,
qui venit ex dicto conveniente, lepos.
Hic vatum exemplo te fingere posse necesse est
plurima, fingendo nam jocus ille valet,
quaeris an hoc liceat ? Mendaces fingere nugas,
non licet, at doctis fingere multa licet.
Plurima doctiloqui norunt effingere vates,
haec laus officii est Musa diserta tui.
Inde poetarum summus laudatur Homerus :
hinc et Virgilii fama perennis erit.
Saepe movet mentes hominum sub imagine veri,

saepe etiam meruit fabula ficta fidem.
Objicis, indocti quoque plurima fingere norunt,
et qui non possit fingere nullus erit.
Est ita, sed stolidi sunt prorsus inania vulgi
figmenta, et nullis ingeniosa modis.
Quis probet ingenium ? Si mundos mille veraces
et fingas motum quemque tenere suum ?
Quis figmenta probet ? Si quemlibet absque labore
Caelestes dicas scandere posse domos ?
Si dicas magno ruiturum pondere caelum,
quis nisi mentis inops haec tua dicta probet ?
Ergo ea quae finges, moneo sint proxima veris
absurdum dictu quod foret omne fuge.
Quod nisi, quid tempus, quid postulet hora, videbis
quid persona, locus, prorsus ineptus eris.
Fingito sed studeas ne quis mendacia credat,
neve queri possit dura fuisse, cave.
Sed probat in verbis adjunctos arte lepores,
et tamen haec eadem ficta fuisse neget,
haec est nobilium vigilans prudentia vatum,
et studium et facilis vena imitanda tibi.
Ingenii vires, ars, exercenda, labores
vincendi, et parvo tempore doctus eris.
Labitur in pejus si sit rubigine laesum
nec manet ingenio quod fuit ante decus.
Sicut in umbrosis et sole carentibus illis,
si qua fuere diu sorte reposta, locis.
Si non versentur, canescunt tempore parvo,
et gelido cernas omnia plena situ.
Ergo intende animum, videas quae nomina possint
ad lepidos flecti qua ratione, jocos.
Multa quidem natura illis inidonea fecit,
quae nimis ingrato sunt metuenda sono.
Multa tamen reperire licet satis apta jocando,
multa tibi Latium, Graecia multa dabit.
Tu modo ne tumidus forte ista vocabula spernas,
nec dicas pueris convenit iste labor.
Crede mihi, lepidi nonnumquam gratia dicti
non levius, quam vox seria, pondus habet.
Hic quoque sunt leges, sunt et praecepta, sed illis
non nimis astrictum legibus esse volo,
nec tamen audacter jubeo violare, quid ergo ?
Ut semper maneas inter utrumque volo.
Littera nominibus nonnumquam dempta venustis,
aptior est multo quam fuit ante, jocis,
addita nonnumquam placet, et lepida arte probatur,
non sine praescripta condicione tamen.
Saepe etiam in lepidis mutatur syllaba dictis,
saepe etiam verbo syllaba dempta placet.
Quis negat esse jocum ? Cum dicitur aptus arando
nominis orator proximitate sui ?
Vertitur hic vocis sonus, et natura, decusque
inque alium migrat quam fuit ante statum.
Nomine sic medicus poterit mendicus haberi,
Irus et inverso nomine Cyrus erit.
Vidi ego qui placidus memorabile nomen habebat,

ut versa est acidus syllaba, dictus erat.
An male detortis amentem vocibus illum
dixeris, omnino qui furiosus amat ?
Et facili fiet studio, nulloque labore,
unica mutetur littera, risus erit.
Tantane de summo tibi nata potentia caelo ?
Aut Jovis imperio littera parva tibi est ?
Tu superas variis mutatum Protea formis,
ipse etiam inferior Polypus arte tua est.
Ille potest vario sese mutare colore,
sunt habitus varii corporis inde sui.
Tu facili ratione potes, vitamque statumque
et formam nullis non variare modis.
Fit subito si tu cupias, ex divite pauper,
fit subito magnus qui modo parvus erat.
Sicut es, in nostro tu pars eris una libello,
te semper multo laudis honore colam.
Scilicet ut reddas mutato in corpore formam,
restituasque iterum quod fuit ante decus.
Non tuus hic ludus, seu transformatio rerum,
saepe jocosa fuit, seria nulla fuit.
Tu quoque Cecropii juvenis studiose leporis
hanc cole, et his dignam versibus esse puta.
Atque ubi culta satis fuerit, si culta placebit
ulterius studio progrediare tuo.
Nomina finge suis bene convenientia rebus,
nec tantum efficiat littera sola jocum.
Nomina facta placent, dictus pro divite pauper
impositoque alio nomine risus erit.
Fac hunc Alcidem, fac illum Thesea magnum,
fortis in infernis vallibus iste fuit.
Hic est dic Orpheus Cithara qui ludere novit,
ille canens fidibus doctus Arion erit.
Ille vel ille alii, nam plurima nomina possunt
egregia effingi, sin minus, apta tamen,
sic vafer ingenio poterit vulpecula dici,
Euclio qui nummos numinis instar habet.
Eloquio clarus culto facundus Ulysses,
justus Aristides dictus amator erit,
sexcentis aliis poteris facundus haberi,
et praesens tempus milia multa dabit.
Quid queat ambiguis in vocibus esse leporis,
quid possit dubitans "amphibolia", vide.
Quid valeant lepidis conficta aenigmata verbis,
in quibus ipse jocus seria multa tegit.
Quid referam veterum clarissima dicta Sophorum ?
Quae sunt in sensu pulchra faceta gravi.
De quibus egregius numquam moriturus Erasmus,
eximio studio condidit auctor opus.
Hinc aliquis referens vel bis duo verba jocando,
saepe habitus magno dignus honore fuit,
sunt etiam multa celebrata proverbia laude,
quae tibi pulchra satis lingua latina dabit.
Oedipodes tibi sunt, quicumque aenigmata solvunt,
ingenioque vident qui tua dicta suo.
Sin minus hoc liceat, sua conjectura placebit

cuilibet, et risus omnibus illa dabit.
Multa jocosa etiam sermone latentia tecto
dicimus, et variis conjicienda modis.
Saepe etiam terrere minis, promittere verbo
est jocus, et pulchri signa leporis habent.
Non ea sub nostras veniunt tamen omnia leges,
monstratrix tantum nostra Thalia fuit.
Hoc moneo tantum, salibus mediocriter uti,
et certum possis imposuisse modum.
Tullius hoc olim vitio fuit ipse notatus,
quod nimis in salibus luxuriosus erat.
Haec meminisse decet, certe meninisse juvabit,
scilicet exemplo cautior esse potes,
tunc bene desinitur, cum lusus pulcher habetur,
cum placet et lepidus dicitur esse jocus.
Sicut cum tenero sunt omnia grata palato,
tum stomacho, prodest quam cupit esse minus.
Quod nisi servetur modus hic quoque in arte jocandi
displicet, ingenuis qui fuit ante, jocus.
Nec placet illius ratio vel honesta jocandi,
qui semel in partem criminis inde venit.
Inde cavere decet, ne cui moveatur amico,
ex salibus fluitans nausea forte tuis.
Plura tibi longum sunt observanda per usum,
ille artem facilem qui tibi reddat, erit.
Ille manus habiles reddit, fidibusque canoris
applicat, artificem protinus ille facit.
Tu quoque fac usu vincas incommoda mentis,
et mea non tardo pectore scripta legas.
Meque tuum vatem, et fidum profitere magistrum
qui, quaecumque dedi, non nisi plana dedi.
Quod si persuasum fuerit tibi, teque putabis,
multa magisterio discere posse meo.
Sic docuisse alios mea Musa putabit, ut inde
grande operae pretium se retulisse sciat.

DE ARTE JOCANDI, LIBER TERTIUS.

J_3 Hactenus (ut nullo capta est novitatis amore)
et rudis et simplex nostra Thalia fuit.
Quandoquidem rudis est cui scribimus ista jocando,
et rudibus tantum quae damus, illa damus.
Quis modus, et quae sit ratio, sermone jocandi,
diximus, haec primum meta tenenda fuit.
Jam superest nobis coepti pars magna laboris,
lassaque vix medium Musa peregit iter.
Ad nova, qui novus es, nunc te certamina miles.
Ire volo, et nova sunt castra petenda tibi.
Vos iterum Charites precor aspirate canenti,
quod cano, de vestris laudibus omne canam.

Vos mihi propositae, ductus sequor ordine vestros
Thesea veluti fila ligata manu.
Sancta precor tenuem nunc in penetralia vatem
ducite sit vestras fas adiisse domos.
Vestibulum primum sacrataque limina vidi,
limina divino carmine digna cani.
Nunc pergo ulterius, modo sit progressus ad ipsa
concessus sedes, et via plana mihi.
Vos monstrate viam qua semita ducat euntem,
vestrum opus est artes excoluisse bonas.
Fallet : an hic circum mihi nunc florere videntur
omnia, et ornatae sese aperire fores.
Certe equidem patet introitus Charitesque vocata
adsunt, nosque ultra sub sua tecta vocant.
I juvenis mecum, sacrataque tecta subintra,
cujus Pieridum pectora tangit amor.
Qui tenet et didicit facilem quaecumque leporem
efficiunt, scriptis non eget ille meis.
Acriter ad palmae per se qui currit honorem,
illi non opus est addere calcar equo.
Non opus est stimulis agitare ad aratra juvencos,
qui dant servili subdita colla jugo.
Dic, an ei monitis qui sponte movetur ? An illi
consiliis opus est, qui satis ipse sapit ?
Sed quia perfectum, vel ab omni parte beatum
rebus in humanis nil satis esse potest,
crede mihi et summis rerum discenda magistris.
Longa dies aevi milia multa dabit.
Artifices discunt, et iis quae discere possint
plurima suppeditat tempus, et hora frequens.
Fertur ab indoctis didicisse insignis Apelles
et laudem ingenii postposuisse sui.
Multa licet teneant docuit quos longior usus,
non piget invalidos discere multa senes.
Est vitium nescire, sed est didicisse voluptas,
omnibus ingeniis convenit istud opus.
Ergo aliquis recte dicetur ineptus ab illo
crimine, quod sese cuncta tenere putat.
Sic poterit forsan, qui nulla excultus ab arte est
judicio Musis doctior esse suo.
Sed valeat propriae qui laudis amore tenetur,
discipulus certe non erit ille meus.
Cui mea Musa placet, qui te non scire fateris,
omnia, tu semper carmina nostra legas.
Quod si pauca tenes, animoque priora notasti
haec praecepta labor discere nullus erit.
Quando quidem jactata valet sententia vulgo,
dimidium facti qui bene coepit habet.
De causis quibus est pulchrum in sermonibus uti,
si praecepta tenes tradita multa tenes.
Quae tamen ut noris certe non omnia nosti,
restat adhuc aliud quod mediteris opus.
Non modo Cecropius lepor in sermone probatur,
tenditur, et multo latius ille patet,
scilicet et scriptis laus est bene posse jocari,
nec minus hic salibus qui velit ille valet

hac quoque praeceptis aliquod te parte docebo,
   ut prius, hic etiam meta tenenda tibi est,
hanc ego quam primam studio, perdiscere partem,
   certe operae pretium grandius esse puto.
Scripta etenim ingenii nostri sunt major imago,
   et referunt certis pectora nostra notis.
Adde quod in scriptis nec libertate jocandi,
   nec quavis uti condicione licet.
Verba volant instar paleae, pennaeque volantis,
   quam subito volitans per mare ventus agit.
Saepe aliquod dictum patulas praetervolat aures,
   quod quicumque legit mente tenere potest,
nempe ea quae tarde sunt lecta tenacius haerent,
   inque animum facile est haec revocare tuum.
Quae sunt scripta manent et longo tempore durant ;
   in ventos abeunt omnia verba leves.
Ergo aliud studium, quod scilicet omnia vincat,
   major et hic nunc est cura adhibenda tibi.
Est tamen haec etiam parti cognata priori
   altera et alterius semper egebit ope,
hos juvenis moneo conjunctim disce libellos,
   et subeant animo verba priora tuo.
Non ego nunc eadem repetam, quia prorsus inanis
   in nostro versu tautologia foret,
ipsum opus aggredior, lepide praecepta jocandi
   carmine seu prosa, pauca sed apta dabo.
Si tua, quod multi faciunt, commune legentum
   edita judicium scripta subire velis.
Materiam scripti primum reperire labora,
   quae bene Cecropiis competat acta jocis,
hanc facile est reperire tibi cum postulat usus
   quaerere non opus est, tempus et hora dabit,
seu minus, atque jocos rerum gravitate vel ipsa
   materia praegnans non patietur opus.
Quid facias quaeris ? Libeat spectare quod obstat,
   materiae ratio est semper habenda tibi.
Inspice res ipsas, et causas inspice rerum,
   omnibus haec statuas anteferenda jocis.
Nulla faceta juvant inconvenientia rebus,
   atque a materia nulla aliena placent.
Si cognata tamen cognatis quaelibet addas,
   forsan erit scripti causa probata tui.
Non ita, quin liceat causas mutare jocandi
   astrictum nostris legibus esse volo
addere res alias aliis quandoque licebit,
   addere verba jocis proxima quaeque suis.
Nam nihil est ulla quod scribi possit in arte,
   sic de doctrinis scribere nemo potest.
Ut non inveniat suavi satis apta lepori,
   et res est lepidis verba probata jocis.
Dic mihi num poterit prohibere Sophia lepores ?
   Si fuerit scripti causa Sophia tui ?
Num medicina vetat ? Num lata scientia juris ?
   Quid vetat in numeris Naso poeta tuis ?
An vetat aetheriis cui clarum nomen ab astris
   caelestes scrutans, Astronomia, domos ?

Nil vetat, in sacris nisi constans Regula scriptis,
nil nisi praescriptum te jubet illa sequi.
Quo magis a salibus, cum scribis sacra, profanis,
nam decet, et rectum est, abstinuisse velim,
non quia non fas sit sacris miscere lepores,
quodque sacra Idaliis sint inimica jocis.
Sed quoniam varios referunt haec saecula mores,
scribere quis variis moribus apta potest ?
Quam facile est animum verbo offendisse legentis ?
Quam facile est salibus posse nocere tuis ?
Vivere quem dicas, quin sit reprehensus ab illis,
vipereo quorum pectora felle madent ?
Cujus ab invidia non carptos esse libellos
credibile est ? Quem non hae tetigere faces ?
Saepe aliis quibus est sincero in pectore candor.
Siqua placent, aliis displicuisse vides.
Sic animi variant hominum, nec opinio mentis.
Immutata diu, quae fuit ante, manet.
Cernis ut ingenium planum, moresque sequantur,
judicia, et rerum pondere quaeque vacent.
Hic ait, admittunt suaves quoque sacra lepores,
ille ait, in sacris non nisi sacra decent.
Nam vitium est summum sacra admiscere profanis,
quod quicumque facit, sacra profana facit.
Haec ego non fingo, sed idem res ipsa loquetur,
dic mihi quis verum dissimulare potest ?
Sunt qui Pierides manifesto crimine damnant,
qui sacra non humili quo decet ore canunt.
Et quia liberior numeris concessa potestas,
Pieridum numeris sacra canenda negant.
O reprehensores, Momi fecunda propago,
o male judicium turba secuta tuum.
Haud mihi difficile est tibi respondere, nec istud
non ex propositi condicione mei.
Quid vetat Aonides sacris adhibere canendis ?
Quid vetat et numeros sacra tenere suos ?
An gravitas quae rebus inest ? Et noscia flecti
versibus ad faciles verba sacrata modos ?
Falleris et vanis motus rationibus erras,
scilicet absurdum quilibet error amat.
Hic tibi gentiles quoque contradicere noris,
qui bene perspectum non habuere Deum.
Pindarus, in lyricis tribuit cui Graecia palmam,
Pierides primum vult celebrare Deum.
Nam quia divinos scribenda ad carmina motus,
excitat ipse animis qui regit astra Deus.
Ingenii vires merito conferre poetas
ad celebranda Dei nomina sancta decet.
Nataque divinis, laudandis carmine rebus,
debet in officio Musa manere suo.
At levis est, dicis plerumque nec abstinet umquam,
nugaci linguae garrulitate suae
nec levis est semper, nec garrula, saepe probatur,
cum levis est, nec ab hoc crimen habere potest,
si levitas vitium est semper, pars maxima vatum
est levis, et vitio non caret illa suo.

Musa levis fateor saepe est, et garrula saepe,
nec sibi figmentis displicet illa suis.
Sed nisi scurrilis levitas, si nulla reperta est,
sic levitate caret, garrulitate caret.
Non levis ergo fuit, nec garrula Musa reperta est,
sed potius dicam Musa jocosa fuit.
An vitium est etiam, si dicitur esse jocosa ?
Ah pereat lepidos qui negat esse jocos.
Frigidus huic nimium est circum praecordia sanguis,
et jacet in duro pectore dura silex.
Ille etiam in caelo Phoebum splendere negabit,
et terram motus dicet habere suos.
Gnaviter ut sit enim perfrictae frontis oportet,
qui semel in rebus desiit esse pudens.
Sed neget ille Deum, neget alti lumen Olympi,
telluremque neget, sidera clara neget.
Nil moror haec, neque quem talis dementia cepit,
huic homini stulto carmina nostra damus.
Ille suos adeat Momos, petat inde quod optet,
se nihil in Musas juris habere sciat,
nec tamen insanis hic respondere valebam,
et nihil hic prodest perdere verba mihi.
Ergo ad te redeo, cui Musa jocosa probatur,
quodque nequit merito displicuisse, placet.
Hic jam quae mea sit sententia certa, videbis,
forsitan et menti congruet illa tuae.
Principio ut rebus divinis nata Thalia est,
sacra canens, apte, quae canit, illa canit.
Ac licet ad certas astricta sit undique leges,
dum canit ad numeros sacra ligata suos,
attamen ingenuos illi aspersisse lepores
et licet et fas est, causa nec ulla vetat.
Sed minus ut vaga sit, quantum solet esse, fabellas,
libera cum vena liberiore canit.
Et facile est illi se continuisse, nec umquam
in numeris sibi non constitit illa suis.
Non moror hic vario pollutos crimine vates,
qui cupiunt versu laedere quemque suo.
Semper abutuntur divinis artibus illi,
Musaque iis vitio commaculata placet.
Sed nihil inde trahit vitii (nihil haeret in illo
criminis) Aonidum, turba verenda, chorus.
Detestandus erit certo qui crimine damnat,
quae sunt de rebus carmina scripta sacris
quique negat, sacris adhiberi posse canendis,
ingenuis umquam verba faceta jocis.
Ista superstitio, quod res sit vana, probamus,
et quid enim tali vanius esse potest ?
Dicimus, et sacris fas est aliquando lepores
addere, sed certa condicione tamen.
Scilicet ut scripti lascivia carminis absit,
nec faciat nimius sacra profana jocus.
Impia quod faciunt quorumdam carmina vatum,
qui sacra infandi criminis instar habent.
Et subsannantes pietatis nomina rident,
hoc immortalem est spernere velle Deum.

Ergo ubi sacra canunt, sese cantare fabellas
materia numeris conveniente putant.
Religio est illis jocus, et nugacia tractans
fabula, quae variis flectitur una modis.
Sed neque materiam, neque res, sed carmina spectant,
ah ! pereant per quos ista Thalia venit
et pereat qui non cupit hos damnare poetas,
hunc se laturos terra fretumque negent.
Quis probet illorum, quis scripta imitanda virorum
censeat, ingenuos, ut petat inde sales ?
Hoc erat a pleno vitiis Nerone, beate
vivendi certum quaerere velle modum
sed cui firma manet tendens ad recta voluntas,
ille homines tales ceu fera monstra fugit.
Ille etiam, suasu virtutis, ad optima fertur,
et certe monitis non eget ille meis.
Qui tamen addubitas et adhuc in vepribus haeres,
carminibus nostris certior esse potes.
Sin minus illa tibi sananda ad vulnera mentis
sufficiunt, levius scriptaque pondus habent.
Inspice doctorum praeclara exempla virorum
et faciant certam carmina docta fidem
non modo lux verbi et pietas quibus alma reduxit,
saecula, laudatos, nostra, tulere viros.
Carmine qui celebrent sacri mysteria verbi,
atque canant numeris sacra ligata suis.
Verum etiam multos tulit aetas prisca poetas,
qui coluere pias cum pietate Deas.
Et quia sunt vario celebrati nomine laudis,
quam nunc de sera posteritate ferunt.
Hos tibi ceu veros (moneo) propone Magistros,
qui possunt Musas erudiisse tuas.
Doctus honorandos cecinit Prudentius hymnos
complexus variis nil nisi sacra modis.
Illius in templis hoc tempore scripta canuntur,
doctorumque hominum semper in ore vigent,
mira Euangelion scripsit brevitate Juvencus,
crede mihi brevitas ingeniosa placet.
Nostra Cremonensem foverunt saecula Vidam,
quem sibi Virgilius dixerit esse parem.
Illius in manibus nostris versatur, et exstat,
Christiados, merito quod celebratur, opus.
Quid sileam ? Dignum praestanti laude poetam :
qui fuit Hessiaci lumen et aura soli.
Et fuit et nunc est, quis enim non esse putaret,
quem pia semideum scripta fuisse probant.
Quamvis mortalis spoliatum munere vitae,
novimus, at scriptis vita perennis erit.
Hunc ceu Germanum, moneo, Germanus Homerum
in manibus teneas nocte dieque tuis.
Inde venustates, scribens, suavesque lepores,
si quod habent pondus carmina nostra, petes.
Quod si contigerit minus hunc aequare poetam,
ingenio aut venae fertilitate tuae.
Frugiferum tamen et multum prodesse videbis,
optima principio proposuisse tibi.

Hactenus exposui, quae sacris Musa canendis
conveniat, brevis hic nostra Thalia fuit.
Namque ea res summam curam, studiumque requirit,
debet et in sacris rarior esse jocus.
Adde quod hic varia est stolidi sententia vulgi
omniaque haec nostra latius arte patent.
Ergo hic non volui multas praescribere leges,
propositi sensus non fuit illa mei.
Nec jubeo multum nostris confidere dictis.
Sed neque momenti nullius esse putes
quaere aliam potius quae competat apta jocando
materiam, et lepidis quae sit amica jocis.
Finge tuo Marte ipse aliquid, res elige laetas
has quacumque voles finxeris arte licet.
Sive placet lepidos vati conscribere versus
ac inventa suis verba ligare modis.
Est sua libertas doctis concessa Camenis,
semper et in versu est libera Musa tuo.
Non est alterius praescriptum ubicumque sequendum,
sed licet interdum finibus ire suis.
Sive aliquid scripturus eris sermone soluto,
quis dicat lepidos posse deesse sales ?
Sicut enim variis mutantur cerea formis
corpora, nam digitis res valet apta tuis.
Nunc hominis, nunc effigiem designat aselli,
nunc piscis, volucris, nunc leo, nunc fit aper.
Sic licet in varias scriptum deducere formas
quod de te natum est, cujus es ipse parens.
Sed tamen ut classes habeas, formasque jocandi,
parte aliqua in scriptis nostra opus arte tibi est.
Ne velut ignotis erres peregrinus in oris,
qui non exactum quo sit iturus habet.
Ergo aliquas leges non stricte ubicumque sequendas.
Praescribam, et breviter commonuisse sat est,
principio ingenii cupias cognoscere vires,
et ratio studii sit tibi nota tui.
Denique, si sapias, totam perpendere vitam
metirique tuo te velis ipse pede.
Crede mihi magnam laudem et memorabile nomen
omnibus in rebus "gnothi seauton" habet
et facile efficere est ut sis tibi notus, id ipsum
vita homines cunctos quotidiana docet.
Quid tamen hoc prosit, quaeris ? Praeceptaque forsan
quae minime prosit discere, parva vocas.
Parva quidem fateor, sed deducuntur ab illis
maxima, de parvis grandis acervus erit,
si bene te noris, ratione jocaberis illa
qua decet, et salibus sponte disertus eris.
Id fiet si materiam tibi sumpseris illam
quae sit, ut esse decet, viribus apta tuis.
Sponte tibi obvenient, quae scribas grata legenti
plurima, nec paucos res dabit ipsa jocos.
Si medicus doctam profitere Machaonis artem,
et non, laudata prorsus ab arte rudis.
Offeret ipsa tibi pulchros medicina lepores
illa potest verbis addere verba tuis.

Scilicet excuties et singula quaeque notabis,
accedet numero copia magna tuo.
Et quod enim melius quam quae sibi cognita scribet,
quando ea quae nescit scribere nemo potest,
cui placet et nota est praeclara scientia legum,
qui sacri juris cognitione valet,
huic varii casus, variae sine pondere rixae,
plurima quae scribat verba jocosa dabunt.
Scribentemque sui officii audivique monebunt,
misceat in scriptis ne peregrina suis.
Si tibi Pierides, et eorum scripta probantur,
si pia Pegasei numina fontis amas.
Ipsa jocos varios ultro dabit, atque lepores,
ipsa reget calamum docta Thalia tuum.
Nec tamen usque adeo leges astrictus ad illas,
ut modus hic non sit transiliendus, eris.
Non volo materia semper verseris in una
non lepidos semper res dabit una jocos.
Et licet, et fas est suaves aliunde lepores
quaerere, non istud dicimus esse nefas.
Sed quod conveniant procul accersita, negamus,
haec res ingenio est perspicienda tuo.
Disce bonas artes, praestans doctrina probatur,
illa tuum calamum non sinet esse rudem.
Volve manu crebra veterum monumenta Sophorum.
Nam prodest salibus lectio crebra tuis.
Perlege et historias et dulcia carmina vatum,
volvere scriptorum proderit omne genus.
Dixerit hic aliquis, res infinita, nec isti
sufficiens ullus forsitan esse potest.
Est ita perfecte si quis perdiscere temptet
omnia, nec finem est res habitura suum
verum ego te jubeo digitis attingere summis
optima, quae lepidi sunt alimenta joci.
Sicut apes teneros primum depascere rores,
postea in alveolis mellificare solent.
Elige quae salibus praepollent scripta facetis
elige scribendo quos imitere viros.
Perspice qui prosa valeat, qui carmine praestet,
debet enim studiis neuter abesse tuis,
doctiloquus (moneo) placeat tibi semper Erasmus
cujus utroque patet scripta sub axe legi.
Sunt ea blanditiis et suavi tincta lepore,
sunt passim lepidis scripta referta jocis
quo libet ista trahunt animos, retrahuntque legentum,
ut capiant nullae taedia longa morae.
Sicut Apellea depictas arte tabellas,
ingenti studio, qui videt, ille videt.
Infixosque oculos retinens, miratur et haeret,
lustrandique magis tempore crescit amor,
haec moveant, ut scripta legens imiteris Erasmum,
inde feres studii commoda multa tui.
Inde sales discas et res et verba leporum,
in scriptis quorum crebrior usus erit.
Vatibus a summis suaves quoque disce lepores,
disce, sed a doctis, tu quoque doctus eris.

Non hos longinquis opus est accersere terris,
quin tua permultos Bibliotheca dabit,
perlege Nasonis celeberrima scripta poetae
scripta per aeternos non moritura dies.
Inde venustates, velut ipso ex fonte leporis,
ac velut ex cornu liberiore fluunt.
Est quoque in Ausoniis laus prima Terentius oris,
cui merito palmam comica turba dedit.
Ille tibi volvendus erit manibusque tenendus,
hoc tibi non alius carior auctor erit.
Hunc tibi praecipuum (moneo) propone magistrum
ille sit ante oculos nocte dieque tuos.
Quaeris, in his quae sit ratio observanda leporum,
quaeque sit utilitas inde petenda tibi.
Disce ea quae lepidis sunt convenientia scriptis,
disce ea quae scriptis sunt imitanda tuis.
Quae sit ridiculis sententia tincta figuris
quae sint in scriptis mystica verba, vide.
Si quid hyperbolice dicatur, id omne placebit,
vatibus eximiis convenit iste jocus.
Non minor emphatici est animo violentia dicti,
saepe joci in scriptis emphasis auctor erit.
Et placet assimilata aliis res, si qua venuste
additur, et lepidis convenit apta jocis.
Quid memorem suaves, plenasque lepore fabellas,
addit enim scriptis fabula scripta decus.
Quid lepidos versus ? Salibusque jocisque refertos ?
Quid tribuam laudis suavibus historiis ?
Ut taceam in multis jucunda proverbia scriptis,
in quibus egregius splendor inesse solet.
De quibus illa animo repetens ex parte requiras,
quae prior hac numero nostra tabella dedit.
Illa tuis adhibe scriptis, et consule mentem,
plura jocosa dabit forsitan illa tibi.
Denique sic adjunge sales, sic adde lepores,
propositi ratio constet ut ipsa tibi.
Ne, nimium tribuens salibus, videaris inepte
non ea quae res sunt ac peregrina loqui.
Historias narras ? Non te narrare fabellas
cogita, et ex rebus quas canis adde jocos
haec animo subeant, memoremque per omnia mentem
propositi reddant admoneantque tui.
Sit jocus ex rebus ductus, sit idoneus auctor,
qui possit calami jura novare tui.
Nam si fecundam venam natura negavit,
et phrasis ex aliqua parte coacta tua est.
Disce jocos, scriptis tempestivosque lepores
addere, scribendo vel Theophrastus eris.
Et simul erudiunt simul admoneantque legentem,
multa etiam possint dissimulare joci.
Invidiae non sis pravae temerarius auctor.
Nec tua quem libeat carpere scripta velint.
Quod si te capiet praecepti oblivio nostri,
qua fugias odium nulla relicta via est.
Invidiae rursum caecae lacerabere morsu,
scriptaque vix ullus quin tua carpat, erit.

Nam si divinum detrectans livor Homerum
dentibus intactum non sinit esse suis :
dic mihi quid mirum ? Si spirans Colchidos herbam
conetur libros carpere lingua tuos ?
Ergo habeant magnum praecepta levissima pondus,
illorum in scriptis maximus usus erit.
Diximus, in scriptis qua sit ratione jocandum,
si cupis a multis edita scripta legi.
Nunc breviter dicam quid littera scripta requirat
littera sermonis nuntia facta tui.
Firmiter haec animo absentes conjunget amicos,
atque homines vinclo proximiore ligat.
Haec conservat amicitias, conservat amorem,
haec facit ut longo tempore duret amor.
Si tamen in scriptis servetur ubique decorum
littera nec salibus fiat inepta tuis.
Nam nisi sit lepidus, nisi tempestivus, et aptus,
et nocet, et nostra non valet arte jocus.
Saepe simultates, odium, saepe excitat iram,
saepe etiam invidiae littera causa fuit.
Ergo quibus tandem mittatur epistola, primum
cura sit, ingenio posse videre tuo.
Inde modus totus debet pendere jocandi,
hac omnes stabunt condicione sales.
Scribis ad ignotos ? Salium sit parcior usus
ludere velle jocis ne videare tuis.
Lude sales, caute suaves asperge lepores,
si ratio scripti non vetet ipsa tui.
Unde petas res ipsa dabit, res ipsa monebit,
inspice res ipsas, sponte disertus eris.
Nec tamen astrictum rebus neque cedere rebus,
inter utrumque magis posse manere, velim,
saepe jocos praebere potest occasio scripti,
illa potest scriptis addere multa tuis.
Saepe jocos locus ipse dabit quo littera missa est,
tum quoque causa joci nuntius esse potest.
Quid memorem tempus, quid eam qua scripseris horam ?
Quid merita officiis extenuata suis ?
Denique quid varios casus ? Quid plurima rerum
nomina ? Quae nostra latius arte patent.
Haec tibi scribenti sunt observanda, nec umquam
officii ratio est praetereunda tibi.
Nil vetat interdum lepidas narrare fabellas,
saepe fuit suavi fabula digna joco.
Quod si liberius temptabis scibere quidquam,
in numeros coeat littera tota suos.
Addere sic multum, sic fingere multa licebit,
quae nisi sit carmen littera nulla feret.
Quod tamen ignoto scribas non excidat umquam
illius imprimis te meminisse decet.
Quae nova sunt fugias, consuetaque verba jocando
cura sit et salibus pauca adhibere tuis.
Sit pudor in verbis, non sint adversa decoro,
sic potes ignotum demeruisse tibi.
Scilicet ex scriptis aliquis cui mentis acumen,
agnoscet mores ingeniumque tuum.

Ex salibus si sint lepidi non crimine digni,
ingenuos mores colligit esse tuos.
Sin minus, et nusquam jocus est, aut ulla venustas,
te genitum rabidis judicat esse feris.
Teque tuosque odit mores, quis amaverit illum,
cui non est toto corpore mica salis ?
Ergo etiam ignotis tua littera missa placebit,
si lepidis modice floreat illa jocis.
Si modus, ut dixi, certus teneatur in illis,
si fuerit scripti forma pudica tui.
Verum ubi sincero forsan mittetur amico
littera sermonis nuntia facta tui,
quo tibicumque libet pacto licet esse jocosum,
quicquid ei cupies scribere, scribe jocos.
Omnia namque placent sinceros inter amicos,
quorum non falsus pectora junxit amor,
hic tibi non opus est monitis, sed longior usus,
ostendit multo haec commodiore via.
Sic brevibus saltem monitis docuisse volebam,
pauca ea sufficiunt, et monuisse sat est.
Tu praecepta volens numerum mea cogere in unum
ex paucis tandem magnus acervus erit.
Hunc etiam librum, si non piget, adde priori
fons etenim primus posterioris erit.
Meque tuum vatem (tenuem licet) atque magistrum
dilige, qui ex animo quae dedit, illa dedit.

DE ARTE JOCANDI, LIBER QUARTUS.

J_4 Ultimus in cursu labor est stagnantibus undis.
Nostra petens portum nunc quoque navis eat.
Hanc tibi non liceat turbare potentibus Austris,
Aeole, quam perdas Dardana classis erit.
Est pluviis inimica, furentibus invidet Austris,
nam semper fragilis nostra carina fuit.
Numina vestra regant, Charites, et ut ante gubernent,
inceptum cursum numina vestra regant.
Hic jam vester honos, hic laus et gloria crescet,
gloria divino carmine digna cani.
Quanta sit utilitas, quis honor, quae cura jocorum,
exponet brevibus nostra Thalia modis.
Disce tuum juvenis qui me cupis esse magistrum,
permultum studio laudis inesse tuo.
Et qui nostra tenes suavis praecepta leporis,
te studio indignum nil didicisse puta.
Hic tibi picturam referam prius, inde probandos
non una dices utilitate jocos.
Qua patet ad Charitum sedes ingressus amandas,
altaque Parnassi sidera tangit apex.
Lignea dissimili variata colore tabella,

pendet ad ornatas conspicienda fores.
In medio artifici dextra depictus, et idem
distinctus geminis partibus hortus inest.
Altera pars violis florens herbaque pudenti
veris et autumni signa virentis habet.
Hic herbae et frutices, hic sunt dulcissima poma,
et sua vix arbor pondera ferre potest,
somniferam praebet tener hic quoque pampinus umbram,
nec solidas vires ardor et aestus habent,
virgineas passim ducentes arte choreas,
alternis gaudent saltibus ire deae.
Egregii fidibus juvenes citharaque canentes
suavisonis cantant carmina facta modis.
Una alias virgo reliquas supereminet omnes
laetitiae adscriptum (sic puto) nomen habet.
Hic hymenaeus adest, qui mutua foedera jungit,
et fidibus Paean dulcibus ille canit.
Sunt Musae et Charites, studium quibus omnibus unum
pectora Cecropiis exhilarare jocis.
Quid memorem varios cantus ? Modulosque sonantes
quid varios plausus laetitiaeque modos ?
Quid multis ? Uno complectar ut omnia verbo
omnia sunt studiis, omnia plena jocis.
Altera distincti pars non est fertilis horti,
gramina cuncta istic arida facta jacent.
Perpetuo veluti quodam languentia somno
omnia nil dignum quod celebretur, habent.
Omnia quo te cumque refers pallentia cernis,
et folia arboribus plane inimica suis.
Hic dolor et luctus, facies hic Stoica regnat,
invisis facies torva superciliis.
Quid dicam ? Nihil hic laeti est, neque cernitur ullus
cui sit in immenso corpore mica salis.
Hic ibi Apelleo tibi sunt depicta colore,
artifici ut videas omnia picta manu.
Addita non paucis est explanatio verbis,
illa docet pulchrum quod tibi formet opus.
Vita duplex gemini sub imagine pingitur horti
attribuit veras pictor utrique notas.
Altera quam pavidis curis vitiisque necesse est
altius humanis exseruisse caput.
Scilicet a strepitu vulgi et clamore remota est
ac placida semper pace quieta manet.
Convenit haec illis quibus est didicisse voluptas,
quique piis Musis nocte dieque vacant.
Sic tamen ut studium quandoque remittere temptent,
otiaque interdum non inhonesta sequi.
Nam decet et licita est alterna remissio Musis,
alternam requiem qui studet omnis amat.
Sic, donec licuit, quibus aevo contigit uti,
vita carens strepitu vatibus acta fuit.
Credibile est illos tranquillae tempora vitae,
fortunae cunctis praeposuisse bonis.
Pierides Naso Paelignae gloria gentis,
praeposuit gazis, Croese superbe, tuis.
His olim varios sibi conciliavit amicos

nunc laudem serae posteritatis habet.
Plurima scripta jocis variis ornata reliquit,
quae sunt perpetuo non moritura die.
Quid memorem, Romane, etiam tua scripta, Tibulle ?
Quid laudem ingenium, docte Catulle, tuum ?
Sic etiam Andinus vates, sic vixit Homerus,
qui cecinere suis Troia bella modis.
Horrida bellandi saevique pericula Martis,
res gravis et lepidis plane inimica jocis.
Qui tamen haec ab iis versu descripta videbunt,
dicent in media est hic gravitate jocus.
Nam voluere quidem jucunda legentibus essent
ut fierent lepidi tristia bella joci.
Adde quod interdum posita gravitate canendi
carminibus dulces lusit uterque sales.
Ludicra cum ramis murum descripsit Homerus
proelia, quae lepidis res magis apta jocis ?
Pastorum facili noster Maro lusit avena,
materia salibus conveniente suis.
Quid moror in vatum studiis ? Musa ipsa poetas
et regit, et pellit, nec sinit esse feros.
Ipse etiam eloquii verus pater unus et auctor,
quid melius dulci censuit esse joco ?
Cui licet haud levibus peragenda negotia curis,
et fuerit tanti cura tenenda fori.
Musa tamen placuit, fuit haec recreatio vitae
huic studii cupidus tempora multa dabit.
Omnibus haec doctis placet, et ratio omnibus una est
pectora Cecropiis exhilarare jocis.
Pectora, quae nimio studii defessa labore,
nil melius studiis, quo recreentur, habent.
Non aliter quam si telum quem fixit acutum
scorpius, et morti damna propinqua dedit.
Utitur his ipsis qui jam nocuere venenis,
et petit ex illo qui modo laesit opem.
O fortunatos quibus haec medicina paratur,
et licet hac vitae commoditate frui.
Altera quam pingit locus alter inutilis horti,
vita, carens salibus Stoica dicta manet.
Haec gravis, haec semper multis obnoxia curis
permanet, ac torvis plena superciliis.
Convenit haec Cynicis, morosis omnibus illis,
qui sibi non ipsis vivere turpe putant.
Cognitione hominum quae sunt dignissima tractant,
atque suum studium nobilitate probant.
Omnia sed tenebris studio est involvere caecis,
mens illis suadet non nisi vana sequi.
Inde ea quae fuerant jucunda legentibus olim,
immundo reddunt omnia plena situ
certa in iis gravitas odiosa et taetrica regnat,
dispereant quibus haec Stoica vita placet.
Hanc duplicem gemina demonstrat imagine vitam,
quae modo descripta est picta tabella tibi.
Altera praefertur quae vatibus optima visa est
emicat et vario est dignior illa gradu.
Et quanto est melior brumae laudabilis aestas

tanto haec vita manet mobilitate prior
est eadem veterum sententia dia sophorum
et sunt judicio congrua scripta meo.
Inde, hominum vitae ceu condimenta quod essent,
dicebant, vocis nobilitate, sales.
Scilicet istorum contingit munere, quicquid
(sic dixere) hominum vita saporis habet.
Nam si perpetuis sint cuncta obnoxia curis,
atque aeterna animos sollicitudo premat,
si tenerae non sit quaedam recreatio vitae,
et capiti perstet nil nisi triste tuo,
vita aliud est quid gelidae nisi mortis imago,
et miseranda animae carnificina tuae ?
Ne diuturna putes quae nullo tempore cessant
alterna requie quod caret, omne perit.
Haec bene praevidit caelestis conditor orbis,
cujus vertuntur regna ducesque manu.
Temporis inde vices, partesque volubilis annis
constituit sapiens ordine quaeque suo.
Aestatemque hiememque dedit, mutataque caeli
sidera, nec dubiis facta elementa locis.
Inde suam exspectant animalia cuncta quietem,
temporaque in somnis certa laboris habent.
Tunc omnis cessans a vomere libera terra est,
lux nova solstitii quando hiemalis adest.
Arboribus quoque tunc requies contingit et herbis,
et, breviter dicam, tota quiescit humus.
Falciferae cessant brumali tempore vitae,
atque illo requiem tempore Bacchus amat.
Non sentit tumidos fluctus, ventisque procellas
aequoris in placidis tuta carina vadis.
Hoc quoque consilio divinus rector Olympi,
constituit noctem constituitque diem.
Illa quidem ut requies cunctis vescentibus aura
aetherea, haec operae cuilibet apta foret.
Quis dubitat gratam mortalibus esse quietem,
quo nihil utilius corpus habere potest.
Illa novat vires, et justo membra labori
apta facit, solitum restituitque decus.
Perpetuo nullus quantumvis robore praestet,
nec dormire potest nec vigilare potest.
Ipsa hominis requiem quandam natura requirit,
et cessare homines illa aliquando jubet.
Audacem juvenis linquit persaepe palaestram,
et recreat certis bracchia fessa modis.
Non semper bellator erat, bellator Achilles,
interdum lepidi carminis auctor erat.
Saepe etiam posuit praegrandi pondere clavam
qui manibus domuit monstra tremenda suis.
Omphalium tenuit persuasus pollice fusum,
et muliebre adeo nobilitavit opus.
Si tantis optata quies heroibus olim
et fuit, atque aliter non potuisse liquet.
Si labor assiduus nec cessans actio, multis
res optanda quidem, non toleranda fuit.
Quid tu perpetuis curis, multoque labore

sufficias ? An non Hercule major eris ?
Nec tamen hic vires summumque in corpore robur,
aestimo, longe aliud corpore majus habes.
Est animus ratione valens, qui corpori inhaeret,
et facit, ut brutum dicere nemo queat,
sustinet ille quidem multo majora, nec illi
pondera qua numeret, sufficit ulla dies.
Semper habet quod tractet opus, semperque laborat,
semper agit, sensu non nisi nocte vacat.
Idque homini cui Musa placet, studiumque bonorum,
et patet, et multo notius esse potest.
Namque omnes superat studii meditatio curas,
discendi ingenium grande fatigat opus.
Non ibi languescunt (quamvis minuuntur ab illo)
quas vires hominis corpus habere potest.
Non manus hic callo durata obducitur ullo,
nec pedibus morbus nascitur inde tuis.
Ipsa tibi cujus contingit munere sensus
vita quiete carens debilitata perit.
Inde animi multos spoliari sensibus olim
vidimus, et vitae parte carere suae.
Vidimus et furiis agitari, et mente carere,
hic furor ex studiis non aliunde venit.
Non tamen haec Musis culpa assignatur, et ipsis
artibus, haud quicquam Musa furoris habet.
Sed quia quae studiis adhiberi debuit, illis
grata negata quies sensim abiisse liquet.
Quo magis o juvenes Musis quicumque studetis,
esse aliquid lepidos quaeso putate jocos.
Et quia fessa suam requiem natura requirit,
qua sine non animus qui fuit ante manet.
Crede equidem lepidosque sales suavesque lepores
semper id esse animo quod medicina tuo.
Quandoquidem studii recreatio certa, lepores
ac veluti vitae sunt alimenta tuae.
His variae curae luctusque dolorque fugantur,
nulla animum torquens sollicitudo manet,
quam multi ante diem misere periere supremum ?
Et Stygii exanimes regna adiere dei ?
In promptu causa est, medicina haec defuit illis,
nec licuit tanta commoditate frui.
Et quid adhuc causam mortis miramur in illis ?
Quidve recens mortis credimus esse genus ?
Tempore consumi lapides ferrumque videmus,
hoc dubitas animo durius esse tuo ?
Tempore magnae urbes labuntur et oppida multa
longa dies etiam durum adamanta terit.
Quid mirum si languescunt in corpora vires,
atque hominum fragilis tempore vita perit ?
Haec mihi scribenti, veniens sic Parca locuta est
(vidimus et Lachesin arguit ipsa colus)
jam scio te nostros culpantem voce labores
dicere nos duri pectoris esse Deas,
quid juvat innocuas sceleris damnare ? Quid illas
spernere, quas voluit Juppiter esse deas ?
Atque adeo a multis (cum sim sine crimine vitae)

cur toties verbis carminibusque petor ?
Me culpant reges, me plebs, puerique senesque
nemo tamen merito quod reprehendat, habet.
Cuncta potestati nostrae subjecta fatentur
subjectum mundum legibus esse meis
nec tamen est (nisi cuncta illi subjecta fatemur
quae fortis propriis viribus esse nequit)
multa olim memini mihi gloria, splendor, honores,
egregium nomen saecla priora dabant.
Non ita regnabant, quae nunc dominantur in orbe,
ebrietas, luxus, bella cruenta, neces.
Non Venus aut validum frangebat pectora vinum,
rarus et in bello qui cecidisset, erat.
Non animum curae, non sollicitudo premebat,
omnis avaritiae nescia turba fuit.
Ergo animo vires, firmumque in corpore robur
mansit, et infractum saecula multa stetit.
Saepe aliquis, viridi meminit quam gramine quercum
vidit in aequaevum consenuisse nemus.
Saepe aliquis numerans jucundae tempora vitae,
saepe aetas validum tertia vidit avum.
At cum degenerare homines coepere, suique
immemor, et vitiis dedita turba fuit.
Vita brevis tenerum valido sine robore, corpus
contigit, haec hominum non mea culpa fuit.
Saepe meum tenui gestantem pollice fusum
jam vix inceptum Mars mihi rupit opus.
Saepe homines ipsi, dum in mutua vulnera tendunt,
ruperunt manibus fila tenenda meis.
Nunc etiam abbreviant multi sibi tempora vita
et sunt interitus causa propinqua sui.
Et tamen haec miseram, veluti me culpa nocentem
obruit, atque ream criminis esse facit.
O non aequa meo mortalis turba labori,
o male judicium turba secuta tuum.
Saepe mihi interitus, pueri, juvenisque, senisque
qui cadit ante diem, vulnera magna facit.
Imo equidem quicumque Stygis descendit ad undas
crede mihi haud nostris legibus ille perit.
Est Deus, est rerum dominus, qui fila gubernat,
qui nostras quo vult pertrahit ipse manus.
Saepe quidem varios nobis facit ille dolores
si quem forte mori jusserit ante diem.
O quam saepe equidem rupturam fila negavi,
ipsaque tam durum dextra negavit opus.
Hinc Eobane mihi nuper miseranda dedisti
tempora docta nimis flere, dolore, queri.
Hei mihi, quam volui pro te succumbere morti,
et quam saepe animo sum mihi visa mori !
Nec licuit, Superum stetit immutata voluntas,
jussit et omnipotens frangere fila Deus.
Res mihi nota quidem nec mortis causa latebat
quis dubitat ? Summus causa erat ipse Deus.
Praeripuit mundi te casibus ille futuris,
instanti voluit praeripuisse malo.
Ne, ventura hominum quae sunt mala damna, videres

et mala, quae Christum turba secuta feret.
Nunc fortunatus tranquilla in pace quiescis,
et spernis summi totius orbis opes.
Haec non invideo tibi, nec lugenda putabo
tristitiae hinc longe est causa remota meae.
Me scio damnabunt vates tua fata canentes
et mea quae non est, culpa futura mea est.
O utinam toties quoties optabo, liceret
parcere, quam vellem nomen amare meum.
Sed quid iis liceat, quibus ipsum vivere mors est :
et quibus interdum vita negata fuit ?
Vivere posse tamen, vitam dedit ipse perennem
Juppiter, o si non perpetua illa foret.
Perpetuas hominum voluit Deus esse ministras,
nec poterit finem noster habere labor.
Nocte dieque manet praegnans in pollice fusus,
et sunt non uno fila trahenda modo.
Saepe quidem labor est uno renovandus in anno,
atque novas curas quaelibet hora facit.
Nunc aliis iterumque aliis pereuntibus, unam
frangere nunc cogor, nunc reparare colum.
Sed neque qui pereat, neque qui periturus in orbe est
novimus, haec soli est res bene nota Deo.
Dixerat et tenues fugiens ceu ventus in auras
addidit haec verbis ultima verba, vale.
Mox audita animo mecum pervolvere coepi
et res judicio est tota probata meo.
Quod si me nullis credis rationibus usum,
judicio stabunt non minus illa meo
sunt mihi tercentum, nec sunt sine pondere causae
ipsaque res testis certior esse potest.
Inspice res hominum, varie confusa videbis
omnia, nec veterem qui fuit ante statum
invenies multos variis rationibus ipsos
plus nocuisse sibi, quam nocet ipse Deus.
Hunc animi curis, istum sine mente bibendo,
atque alios aliis interiisse modis.
Sed quae stultitia est hominum ? Sibi sponte nocere
et quae stultitia est, sponte perire sua ?
Qui te posse frui dedit ipso munere vitae,
qua tandem dederit condicione, vide.
Ut prodesse aliis posses, aliosque docere
hac vitae munus jussit habere Deus.
Ergo animum ut fessum recrees, aliquando jocari
et licet, et fas est, et Deus ipse jubet.
Hoc monet utilitas vitae, ratioque decori
postulat, id certe non violare decet.
Summus Aristoteles vocat incivilia corda,
in quibus est numquam mica reperta salis.
Et Plato Xenocratem, cum vultu Stoicus esset
jussit Pieriis sacrificare deis.
Haec tibi si forsan, juvenis, leviora videntur
quam quibus hoc tribuas, quod tribuisse decet
natus es e scopulis et saxis durior ipsis,
durius infracto cor adamante geris.
Sed puto judicii jam te gravitate moveri,

inque animo verbum pondus habere tuo.
Nam quia vivendi ratio monet ipsa, quid obstat
quo minus ut debes haec mea dicta probes ?
Non mea sunt, nec enim poteris nostra esse putare
ipse tibi sensus talia verba dedit.
Dic mihi quid fueris nisi pondus inutile terrae ?
Si tibi cum sociis vita negata foret,
si tibi cum nullo penitus vivente loquendum,
consuetudo hominum sit fugienda tibi.
Id fieri res ipsa docet, quae regula vitae est,
quae placeant aliis dicere nulla queas.
Qui studet ut scriptus multum sit et ore venustus
non petulans, audax, turpis et ore loquax
dic ubi non placuit ? Nec conciliavit amicos,
dic ubi non multis gratior ille fuit ?
Vincere sive placet jucundos inter amicos
atque animos lepidis exhilarare jocis.
Sive apud ignotos variis peregrinus in oris
vixerit, optatus cuilibet hospes erit.
Denique quicquid aget tandem, quaecumque loquetur,
non poterit dictis fautor abesse suis.
Sicut enim summos montes silvasque ferasque
ad numeros Orphei prosiluisse ferunt.
Sic aliquem salibus dictisque jocisque facetum,
qui videt omnis amat, diligit, atque fovet.
Verum alios qui sunt rigidis de cautibus orti,
quos genuit dura Parthica Tigris humo.
Nullus amat, nec amare potest, sed quilibet odit :
oderunt juvenes, odit et ipse Deus.
Gratae illis tenebrae, gaudent soli esse, nec umquam
natura ad placidos flectitur illa jocos.
Dum studium gravitatis amant, modo vana sequuntur,
stultitiamque suam sub gravitate tegunt.
Nam tamen hic gravitas a me reprehensa putatur,
illa suum in rebus debet habere locum.
Hos reprehendo quibus gravitas morosa probatur,
ac ceu digna coli Stoica vita placet.
Est modus, hunc gravitas praescripta lege sequatur,
est modus, ingenuis convenit illa jocis.
Haec pete cuncta suis ex fontibus, ordine certo,
haec docet et monstrat pagina nostra prior.
Quid moror in parvis ? Jocus est sapientia magna,
et jocus interdum plus gravitate valet.
Haec exempla probant, quae sunt certissima signa,
Musa etiam exemplum commemorare jubet.
Seditio Ausonia quondam nova in urbe coorta est,
atque novus populum traxit ad arma furor.
Nullius eloquio praeceps commota ruebat,
pro laribus propriis turba parata mori.
Non aliter quam si consuetis sedibus actae
hostibus a fucis commoveantur apes,
per diversa ruit loca concita turba volantum,
misceturque uno conglomerata loco.
Irruit in medios, placido spectabilis ore
orator canis eloquioque potens,
et cupiens populi verbis sedare furorem.

Res nova, quod dicam, res nova dixit erit.
Atque ita cum populum clamanti voce vocasset,
impavidus coepit talia verba loqui.
Omnibus (ut fama est) amissis viribus olim
aegrotus longo tempore venter erat.
Membra laboranti morbis non aequa sodali
pesque manusque illi dura negabat opem.
Ille igitur magis infelix languescere coepit
atque mala in longas convaluere moras.
Impia senserunt tandem, sibi membra parari
exitium, ac humeris damna ferenda suis.
Ergo, malum ex aequa, meliores, parte ferendum
et cum ventre suo jam statuere mori.
Paenituit socium se deseruisse, sed istud
officii pensant sedulitate sui.
Sic tandem misero vires et robora ventri,
et rediit membris qui fuit ante vigor.
Quod nisi nunc etiam nobis qui bella paratis,
istud ad exemplum damna cavere placet,
alter et alterius, ceu venter et invida membrae
dissidio moto, destituatur ope.
Membrorum exemplo, res certa, peribitis omnes
quae venit, haec cunctis poena luenda venit.
Talibus obstupuit populus, mentemque recepit
et tota exstinctus desiit urbe furor.
Quod gravitas, quod non potuit facundia dives
quod nullae vires, hoc potuere joci.
I nunc dic artem nusquam prodesse jocandi
i nunc dic minimum laudis habere sales.
Nec tamen hoc uno cupio mea verba probare
exemplo, historiae milia multa dabunt.
Tractarunt juvenes convivia laeta Tarenti
quos tum cena domo junxerat una duos
incaluere mero, nec eorum cauta loquendo,
sed nimis in Pyrrhum libera lingua fuit.
Ergo ubi salvari mala causa et crimine digna
nec posset verbis res manifesta tegi.
Supplicium capitis miseros post facta manebat,
dictorumque gravis poena luenda fuit.
Cumque rogarentur quae dicti causa fuisset
respondens lepidis vocibus alter, ait
quod nisi deficiens laticem lagoena negasset
regem occisurus, si licuisset, eram.
Talibus evasit poenas, et uterque jocando
praecavit capiti damna futura suo.
Quid moror exemplis ? Jocus est recreatio vitae.
Ille dat auctori commoda multa suo.
Ille fugat curas, tristique e corde dolores,
et recreat miris pectora fessa modis.
Ille alios aliis placans conjungit amicos,
ille hominum mores non sinit esse feros.
Hoc tibi multorum bene conciliare favorem,
hoc poteris multos demeruisse tibi.
Cum vel apud notos, et cum praesente loqueris,
vel mittes digitis scripta notata tuis.
Nam sicut Venerem magnetica gemma figurans,

quaelibet ad sese ferrea frusta trahit.
Sic rapit inque suum multus vi cogit amorem
cujus sunt lepidis scripta referta jocis.
Quis non semper amat, quem se non cogit amare
et cui non dulcis Tullius ore placet ?
Tullius eloquii pater et lux aurea Romae,
cujus ab ore potens lingua latina fluit.
Nota cano, cui non scriptis jucundus Erasmus,
quem non blanditiis attrahit ille suis ?
Non quibus est blandus Gnatho, quibus utitur idem,
dum lingua fucum decipiente facit.
Sed valet ars in iis suavi ratione jocandi,
atque Tibullaeo qui venit ore lepos.
Ergo isti valeant, et mente carere putentur,
qui dicunt pretii nullius esse sales.
Te non tantorum vestigia pressa virorum
fac numquam pudeat paeniteatve sequi.
Et cur paeniteat ? Quando incivilis habetur
qui numquam didicit verba jocosa loqui.
Cur pudeat ? Quoniam summum praecepta jocandi
scribere philosophum non puduisse liquet.
Cur pudeat ? Summi Ciceronis scripta supersunt
quorum judicio dicta faceta valent.
Quod vel Aristotelem decuit, linguaeque parentem,
te quoque quisquis eris posse decere puta.
Nec nuper collecta putes, inventaque nuper,
invide, de salibus quae tibi cumque dedi.
Nam scio proscindet nostros mala turba libellos
forte aliquis nostrum sic reprehendet opus.
Quid rem fortuitam sub leges cogere temptas ?
Nan profecturum quod facis, omne facis.
Nam quod ab artificis naturae munere pendet,
et quae sponte valent, arte valere putas ?
Desine vana loqui livor, quid inania culpas ?
Non stant judicio carmina nostra tuo.
Si licet, auctores suavis reprehende leporis
qui lepidis primos erudiere jocis.
Si tamen (ut numquam potuisti), garrule Mome,
non potes hic mores dissimulare tuos.
Perge loqui, modo displiceam tibi, nulla morabor,
magna mihi laus est displicuisse tibi.
Hactenus invidiae respondimus, illa tacendo
contemnenda mihi, vel superanda fuit.
Sed tamen est licitum teneram defendere Musam,
da veniam, lector, versibus oro meis.
Et placeat studium, placeat propensa voluntas,
quam pia turba probat, quam probat ipse Deus.
Nunc mea contingant, optato litore portum
laxat ain multos candida vela dies.